

MARGRETHE HALD

JERNALDERENS
DRAGT

NATIONALMUSEET

1962

DEN DANSKE HUSFLIDSHØJSKOLE

MARGRETHE HALD

JERNALDERENS
DRAGT

NATIONALMUSEET

1962

Udgivet med Støtte af Grosserer Emil Schous Fond
Copyright Margrethe Hald

Figuren paa Titelbladet
gengiver en i Vimose fremdraget Mandsmaske af guldbelagt Bronze.
Hvor intet andet er anført skyldes
Fotografierne Sofus Bengtsson og Lennart Larsen

INDHOLD

KVINDEDRAGTEN	8
<i>Huldremose I</i>	8
<i>Huldremose II</i>	11
<i>Gundestrup</i>	13
<i>Græske Dragter</i>	14
<i>Germanske Dragter</i>	18
<i>Gravfund</i>	20
<i>Naale</i>	22
<i>Peploslignende Dragter</i>	23
<i>Hue</i>	29
 MANDSDRAGTEN	 29
<i>Dragter fra keltisk Tid</i>	29
<i>Baunso</i>	31
<i>Daugbjerg</i>	31
<i>Borremose</i>	33
<i>Dragter fra Yngre Romertid</i>	35
<i>Buxer</i>	35
<i>Thorsbjerg</i>	35
<i>Damdorf</i>	37
<i>Daetgen</i>	37
<i>Trøjer: Thorsbjerg</i>	53
 SKO	 62
 MATERIALER OG TEXTILTEKNIKER	 66
<i>Spindstoffer</i>	66
<i>Rundvæv</i>	67
<i>Vægtvæv</i>	73
<i>Brikvæv</i>	74
<i>Syning</i>	77
<i>Naalebinding</i>	78
<i>Sprang</i>	78

Hovedet af en Mand, hvis Lig fandtes i Tollund Mose i Nærheden af Silkeborg.

INDLEDNING

De Fund fra Jernalderen, som vi skylder vort Kendskab til Tidens Vævekunst og Dragtskik, stammer fra to forskellige Grupper: Gravfund og Mosefund.

Da Jernaldergravene, enten de nu er blevet nedlagt i Høje eller i Sand- eller Grusbanker, som oftest har været meget lidt beskyttede, er deres Indhold af Textiler og andre Sager af organisk Stof som Regel kun bevaret som Fragmenter, undertiden konserverede ved Berøring med den Oxyd, som har dannet sig paa Gravgoods af Bronze. Derimod har Fund fra Moserne ydet betydelige Tøjstykker, undertiden endog ganske velbevarede Dragtstykker af Skind.

Mosefundene er imidlertid af forskellig Karakter og kan følgelig ikke uden videre regnes til samme Kategori. Som den ældste og ejendommeligste Gruppe staar en Række Fund, saavel af Mands- som af Kvindelig, hvor de døde simpelthen er lagt ned i Oldtidens Tørvegrave eller i forhaandenværende Nedgravninger, men det hænder ogsaa, at et Lig har været fastgjort i Tørven med Kroge og Grene, hvilket viser, at man har villet sikre sig dets Forbliven i Mosedybet.

En anden Gruppe Mosefund, hvoraf de vigtigste stammer fra fynske og sønderjydske Moser (Vimose, Hjortspring, Nydam og Thorsbjerg), udgør Nedlægninger, som anses for Offergaver, skænket Guderne efter en Sejr. Heraf er Hjortspringfundet ældst og dateres til Keltisk Tid, medens Thorsbjergfundet, hvis rige Indhold af mangeartede Sager: Vaaben, Værktøj, Vogndele, Rideudstyr o. a. til Brug for en større Kampstyrke, anses for nedlagt gennem et længere Tidsrum, som spænder fra tidlig Del af

2. Aarh. til tidlig Del af 5. Aarh. e. Kr. I Thorsbjergfundet forekom ogsaa Textiler og Beklædningsgenstande, hvilket ikke var Tilfældet ved de øvrige Fund, og dette er saaledes det eneste, som faar Betydning for Dragtforskningen.

KVINDEDRAGTEN

Ved Undersøgelsen af de kvindelige Dragtstykker maa man gaa ud fra et Fund, som blev optaget i *Huldremose* paa Djursland i 1879, fordi dette er det ældste daterbare blandt Moseligfundene og kan føres tilbage til Keltisk Jernalders første Del eller maaske til Udgangen af Yngre Bronzealder.

I *Huldremose*fundet forekommer et smukt ternet Tøjstykke, som er samlet med en Søm saaledes, at det efter Form og Format maa opfattes som et Skørt. Konstruktionen er dog ikke helt enkel, thi paa Stoffets ene Vævegrænse findes en Bort udført saaledes, at den strammer Tøjet lidt sammen, og da der endnu sidder Smaastumper af Læderstrimler tilbage i Borten, faar man Indtryk af, at denne allerede under Vævningen er beregnet til at fungere som Linning for Skørtet, hvis Højde maaler 87 cm, og hvis Omkreds er 262 cm. Det ternede Mønster er fremkommet ved et Skifte mellem Garn af gyldenbrune og dybt mørkebrune Toner, d.v.s. Uldens Naturfarver plus det Farvetilskud, Mosevandet har givet, Fig. 1. Nogen Trøje eller bluseligende Beklædningsgenstand forekom ikke. Derimod fandtes ved den døde Kvindes Hals et Tørklæde sammenholdt med en Naal dannet af en Fugleknogle. Tørklædet maaler 137×49 cm og kan til en vis Grad have erstattet en Klædning for Overkroppen. Det er en pyntelig Vævning med Mønster i uregelmæssige Terner og Frynser for den ene Ende. *Huldremose* Kvinden har imidlertid været ganske vel udstyret og havde ikke Behov at lide ilde paa Grund af Kulde, thi der var yderligere medgivet hende to Slag af Faarskind, og ved Fig. 1 vises, hvorledes det ene af disse virker sammen med det ternede Skørt. Af dette Slag ses forøvrigt, at man

Fig. 1. Skørt af vævet Tøj samt Skindslag fundet i Huldremose paa Djursland.

Fig. 2. Hornkam dateret til Overgangen mellem Bronze- og Jernalder. Fra Huldremose.

ogsaa ved Skinddragter har forstaaet at opnaa en pyntelig Virkning alene ved Kombinationer af Materialets naturlige Farvetoner.

Det andet Slag er dog det interessanteste, i hvert Fald har det faaet særlig Betydning for Forskningen derved, at de forskellige Stykker Skind, hvorfra det er sammensat, paa visse Steder ligger dobbelt, og det var i et derved fremkommet »hemmeligt Rum«, Ejerinden havde gemt en Del Smaasager, tilsyneladende ubetydelige, men for hende maaske af Værdi som Amuletter eller lignende. Tillige forekom en lille Kam af Horn, Fig. 2, som er et af de faa daterende Elementer, Moseligfundene har ydet, og det er ved Hjælp af denne Kam, man faar Mulighed for at tidsfæste Fundet. Desværre er Slaget ikke bevaret i Fuldstændighed, men det er alligevel i Behold saa vidt, at Højden, regnet efter en Linie midt i Ryggen kan bestemmes til ca. 78 cm. Paa Forarbejdningen er ofret megen Omhu, og Sømmene er særdeles smukt udført. I Kanterne er Læderet spaltet med et Snit foretaget med et skarpt Redskab, og to Syninger følges her, den ene

Fig. 3. Detail af Gundestrupkarret. Kvinder iført peploslignende Dragter.

endog udført med to forskellige Skindstrimler, som snor sig omkring hinanden og danner en snorelignende Effekt. Se Fig. 67. Ved Halsrundings ene Snip sidder smaa Stumper af Skindstrimler, der maa have tjent som Bindebaand, idet de korreponderer med en paa Rundings modsatte Snip anbragt lille Ring, viklet af fine Læderstrimler.

Endnu et værdifuldt Stykke har Huldremosen ydet. Ved en senere Gravning paa omtrent samme Sted fremkom en Vævning, som baade i teknisk og dragttypologisk Henseende indtager en Nøglestilling. Tøjstykkets Form er ejendommelig. Det er nemlig lukket sammen som et Rør, eller maaske bedre sagt: det ligner en Sæk, aaben for begge Ender. Samlingen er dog ikke foretaget ved Syning, men skyldes udelukkende en under Kædens Oplægning indføjjet Samlingssnor, som forbinder Vævet's Tværgrenser, og vi vil kort og godt betegne det som en Rundvævning. (Se nærmere S. 67 ff. og Fig. 57-59). Ogsaa dets Proportioner er ganske aparte, idet »Sækkens« Omkreds maaler 264 cm og dens

Fig. 4-5. Bronzestatuette, Kvinde iført dorisk Peplos. Haandtag til et Spejl.
Nationalmuseets Antiksamling.

Højde 168 cm. Anvendt som et Dragtstykke vilde den – selv for en Kvinde af ret god Højde – kunne naa fra Isse til Fod. Som et Skørt i Almindelighed kan den saaledes ikke have tjent. Den maa have udgjort en Heldragt; men saa sjælden er denne store Rundvævning, at der ikke findes europæiske Paralleler til den udenfor danske Omraader, hverken fra Oldtiden eller senere Perioder, og vi maa følgelig ty til Billedmateriale for at komme til Forstaaelse af dens Karakter. Til alt Held findes der nemlig Billedfremstillinger, som viser Heldragter, der kan benyttes til

Fig. 6-7. Samme Bronzestatuette (ca. Midten af 5. Aarh. f. Kr). Nationalmuseets Antiksamling.

Sammenligning; og endvidere kan Smykker og deres Placering i Kvindegrave undertiden give Antydninger om Dragttypernes Art.

Et værdifuldt Billede findes saaledes paa det berømte Sølvkar fra Gundestrup, der antages at være et keltisk Arbejde fra 1. Aarh. f. Kr. F., Fig. 3. Her ses to Kvinder, den ene i Profil, den anden en face, og begge er iført ærmeløse Heldragter med svag Nedsækning i Halsrundingen foran. Tilsyneladende bærer den siddende Kvinde ikke noget Bælte, hvorimod den staaende Kvin-

Fig. 8. Elektra og en Terne iført doriske Dragter bringer Offer ved Agamemnons Grav. Attisk Skyfos. Nationalmuseets Antiksamling.

des Kjole har en Indsnævring omtrent ved Taillen. Begge Dragter gør Indtryk af at være samlede paa Skuldrene, og Armene gaar ud gennem ikke formede Slidser.

Mere detailleret og klarere udformet er dog som Regel de paa græske Kunstværker gengivne Kvindedragter, som næppe kan være meget yngre end Huldremosefundet. Saavel Statuer som Relieffer og Vasebilleder fra 5. Aarh. f. Kr. gengiver ofte det Klædningsstykke, der almindeligvis betegnes som en »Peplos«, og som menes at være af dorisk Oprindelse, Fig. 4-9. I Korthed kan siges, at en Peplos bestaar enten af et rørformet Tøjstykke eller af et rektangulært Stykke Vævning, der kan anbringes saaledes, at det lades aabent i den ene Side. Bæremaaden bliver i Principet den samme, hvadenten Dragten er aaben eller lukket,

Fig. 9. Dansende Kvinde iført en dorisk Peplos, som er aaben i højre Side. Efter Furtwängler und Reichhold.

idet Stoffet heftes op og fastholdes paa Skuldrene ved Hjælp af to Fibulaer, der deler den opadvendte Kant i tre Dele: en Aabning i Midten for Hovedet og to ved Siderne for Armene. I Taillen arrangeres Stoffet ofte ved Hjælp af et eller to Bælter. Saafremt Højden af det anvendte Tøjstykke er større end Kvindens Højde, foldes det overskydende Stykke over og danner et Slag eller »Overfald«, der giver Dragten et ret imponerende Udseende, og som er praktisk, idet det kan lægges op over Hovedet i Kulde og daarligt Vejr. Ogsaa som Udtryk for Sorg brugte Grækerinderne at tilhylle Hovedet. Er Dragtens Højde eksceptionel stor, kan en Del af Stoffet anbringes i et bluseagtigt

Fig. 10. Rundvævning fra Huldremose. Tøjstykket har rimeligvis udgjort en Kjole af Peplostypen.

Fig. 11. Germanske Kvinder, iført peploslignende Dragter, bortføres af romerske Soldater. Fra Marcusøjlen paa Piazza Colonna, Roma.

Fig. 12. Fangne germanske Kvinder, der formentlig bærer lose Ærmer.
Fra Marcusøjlen.

Parti ved Tailen, kaldet Kolpos. Knapper, Stropper eller Syninger er der, som det ses, intet Behov for. Ligheden mellem denne Dragt og vor Huldremosekjole, Fig. 10, er slaaende; men, da Dragter bestaaende af usyede Tøjstykker har vid Udbredelse, er det ikke nødvendigt at regne med nogen direkte Forbindelse mellem de to Dragter, selv om det heller ikke kan udelukkes, at der har været Paavirkning eller en fælles Kilde. I hvert Fald er det værd at erindre, at der i vore Moser er fundet firkantede Tøjstykker af en saadan Størrelse, at de udmærket kan have været baaret som aabne Peplosdragter, og det maa ogsaa bemærkes, at en Rundvævning ved Udtrækning af en Samlesnor (se S. 68-72) med Lethed kan omdannes til et firkantet Tøjstykke med fire intakte Grænser og derved blive egnet til Brug som aabne Peplos.

Om Germanernes Klædedragter fra Tiden efter vor Tidsregnings Begyndelse faar vi værdifulde Oplysninger gennem de romerske Kunstneres Fremstillinger paa Sejrsmonumenter rejst i

Rom i 2. Aarhundrede efter Kr. F.; og saavel paa Marcus Søj lens som Trajan Søj lens Relieffer er det kendeligt, at Kvindedragterne tilhører just den her behandlede Type, Fig. 11. I flere Tilfælde ses tydeligt, at Kjolen er heftet op paa Skuldrene med Naale eller Spænder, en enkelt Gang dog kun paa den ene Skulder. Bluseagtige Arrangementer forekommer ret almindeligt, og Tildækning af Hovedet med Tørklæde eller Kjolens Overslag kan ligeledes iagttages. I eet specielt Træk, som nu og da kan bemærkes, finder vi imidlertid en Afvigelse fra tidligere omtalte Former, nemlig i en Tilføjelse af lange Ærmer, hvilket maa betegnes som ret mærkeligt; thi et langt, snævert Ærme, Fig. 12, hører ikke naturligt til Dragter af Peplos Typen. At det dog heller ikke drejer sig om en obligatorisk til Dragten hørende Bestanddel, fremgaar af, at en tydelig Delelinie i adskillige Tilfælde er markeret paa Kvindens Overarm, og undertiden synes der endog at være et Stykke af en blottet Arm mellem Ærmets Overkant og Skulderpartiet. Formentlig drejer det sig da om løse Ærmer kun beregnet som Supplement til Kjolen, naar Tilfældet indbød der til, f. Eks. i koldt Vejr. Sml. Mandsdragten S. 49, Fig. 42.

Da nu den omhandlede Dragttype efter hele sin Beskaffenhed kræver Brug af Naale, specielt for Hæftning paa Skuldrene, er det nærliggende at spørge efter Smykkemateriale. Ogsaa herom kan Oplysninger faas fra Kunstværker fra nordligere Omraader. Et Relief paa en Gravsten fra Pannonien forestiller en Kvinde iført en peploslignende Dragt prydet med to enormt store Skuldtersmykker, saakaldte Vingefibulaer, Fig. 13, som maa have tjent funktionelle Formaal. Typen henføres af Arkæologerne til de to første Aarhundreder e. Kr. Men ogsaa Gravfundene selv kan gennem Smykkernes Beliggenhed fortælle om Dragtens Karakter. I Keltiske Kvindegrave fra Schlesien er saaledes fundet Fibulaer ved Ligenes Skuldre, og parvis forekommende Bøjlenaale er almindelige i tyske Gravfund fra omtrent Midten af første Aartusind før Kr. F.

Det ældste Par Bøjlenaale, vi kender fra Danmark, stammer fra en Urnegrav i Ulbjerg og tilhører Keltisk Jernalders første

Fig. 13. Afbildning af Kvindekjole opheftet paa Skuldrene med Vingefibulaer. Pannonisk Gravsten. Museet i Klagenfurt (e. I. G. Behrens).

Tid. Naalene bestaar af Jern og er ifølge Johannes Brøndsted Efterligninger af den Bøjlenaal med Fjederkraft, som fra Mellemeuropa var naaet til Nordtyskland. Helt veludformede skal de imidlertid ikke være, men efterhaanden kom Typen ind i en rig Udvikling under Smykkekunsternes Hænder, og Fibulaen blev en af Datidens Kvinder højt skattet Prydelse og for Nutidens Arkæologer et værdifuldt Dateringsmiddel.

Peplosdragten synes dog ikke alene ved sin Konstruktion, men ogsaa ved sin udprægede Enkelhed at indbyde til Brugen af dekorative Smykker, en Sag, de danske Kvinder efter anseelige Grave fra Romersk Tid at dømme har haft ganske god Forstaaelse af. I en rigt udstyret Kvindegrav fra Juellinge paa Laaland

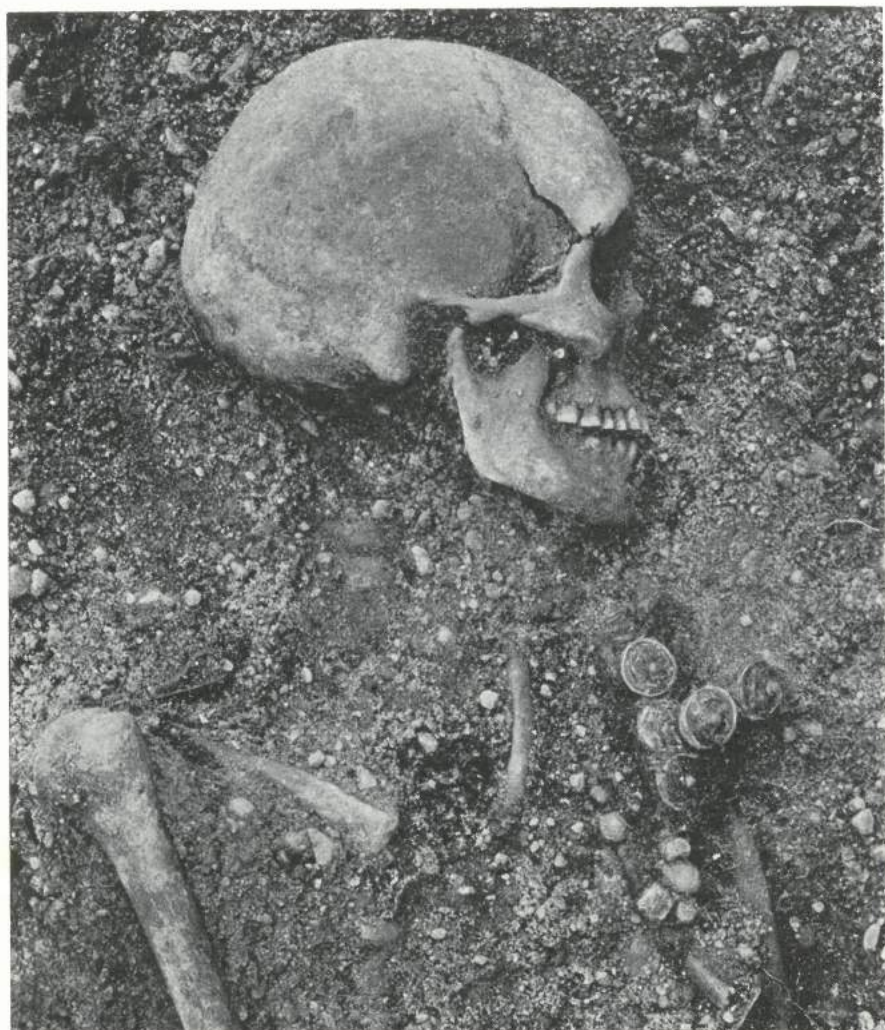

Fig. 14. Kvindegrav fra Kildemarksvej, Næstved. Paa højre Skulder ses en Fibula, en anden sad paa venstre Skulder, og paa Brystet bares en stor Rosetfibula.

og i en Kvindegrav fra Kildemarksvej i Næstved (Fig. 14) fandtes saaledes flere Fibulaer, dels i Skulderregionen, dels ved Brystet; i en endnu rigere Jernaldergrav fra Himlingøje ved Køge laa ligeledes et Par Fibulaer ved Kvindens Skuldre og en enkelt Fibula ved Brystet tilligemed en stor Pragtnaal.

Men forøvrigt kan det paa ingen Maade have været en Nødvendighed, at en Heldragt af Peplostypen skulde heftes op netop med Fibulaer. Naturligvis kunde Dragten holdes paa Plads ved ganske simple Hjælpemidler som f. Eks. Slaaentorne eller Naale dannet af Træ eller Ben, og saadanne har rimeligvis ogsaa fundet Anvendelse under fattige Forhold. Flere Slags Dragtnaale kendes fra Keltisk Jernalders 1. Periode, undertiden udformede med en hensigtsmæssig Bøjning paa Stilken, som kan hindre Udglidning af Stoffet, og store, grove Stangnaale, helt op til 30–33 cm lange, er ikke sjældne i Depotfund fra Yngre Bronzealder.

Og her staar vi atter ved et Punkt, hvor vi kan parallelisere med den græske Dragt, Fig. 15, thi at den doriske Peplos, som var almindelig i Attika i den ældre Tid, blev holdt paa Plads af svære Stangnaale, fremgaar foruden af Vasebilleder ogsaa af en ejendommelig Fortælling hos Herodot, som levede i det 5. Aarh. f. Kr. Historien, der aabenbart skal forklare, hvorfor Athenenerne gik over til at anvende den ioniske Dragt, er kort gengivet saaledes: Under en Konflikt med Aigina blev samtlige atheniensiske Krigere paa een nær hugget ned af Aigineterne, og da den overlevende bragte Budskabet om Nederlaget hjem til Athen, blev Kvinderne saa forbitrede, at de stak ham ihjel med deres lange Naale. Denne Udaad var, siger Herodot, Grunden til Dragtskiftet; men selvom Historien skulde være konstrueret for at give en Begrundelse af den ioniske Modes Sejr over Athenenernes Dragtskik, beretter den ligefuldt for os om de store Dragtnaales Eksistens og den skæbnsvangre Brug, der kunde gøres af dem.

Men Peplosdragten kan forøvrigt ikke siges at være uddød endnu. I hvert Fald bærer Nomadekvinder i Nordvestafrika en Dragt (mélhafa), som er lagt op af et langt, firkantet Tøjstykke, Fig. 16–20, og fæstet foran paa Skuldrene med et Par store Hesteskofibulaer; og i Libyen findes en Kvindedragt, ligeledes bestaaende af et firkantet Stykke Stof (145 × 440 cm stort). Dette heftes dog kun over den ene Skulder, men svøbes saaledes, at det skjuler hele Skikkelsen fra Isse til Fod.

Fig. 15. Europa paa Tyren. Dragten er fæstet paa Skuldrene med store Stangnaale.
Efter Furtwängler und Reichhold.

Heller ikke den lukkede, rørformede Dragt er forsvundet. Den er saaledes iagttaget endnu i vort Aarhundrede hos visse Indianerstammer i Syd-Amerika, endda som Resultat af den samme Rundvævningsteknik som vor Huldremosekjoles.

Ogsaa den indonesiske Sarong kan være tilvirket som Rundvævning, men den ses dog nu hyppigst med en Lukning, dannet ved Syning. Almindeligvis bæres den som et hellangt Skørt, af hvis Vidde en Del samles paa Forsiden i en Gruppe Læg. Om

Fig. 16-17. Figureerne viser de første 2 Stadier i Oplægning af en Kvindedragt, melhafa, dannet af et firkantet Tojstykke.

Midjen bliver den fastholdt ved Hjælp af et ca. 10 cm bredt Bælte, der er saa langt, at det gaar flere Gange omkring. Sarongens Format kan dog variere. Af højst ejendommelige Proportioner er saaledes en Sarong fra Soemba, som ejes af Rijksmuseum voor Volkenkunde i Leiden. Til et Højdemaal paa 180 cm svarer her en Omkreds paa 128 cm. Materialet er svært sort Bomuldstof med Slangeornamenter. Om Anvendelsen oplyser Museumsdirektør Nooteboom, Rotterdam, som gennem lang Tid har gjort Studier paa Øen, at Dragten er beregnet for Brug baade ved Dag og Nat. Naar den skal fungere som »Sovepose« trækkes Aabningen sammen baade for Hoved og Fødder, og den indonesiske Kvinde, som er meget lille, kan let faa Plads i den og er vel beskyttet mod Moskitoangreb. For Benyttelse om Dagen er

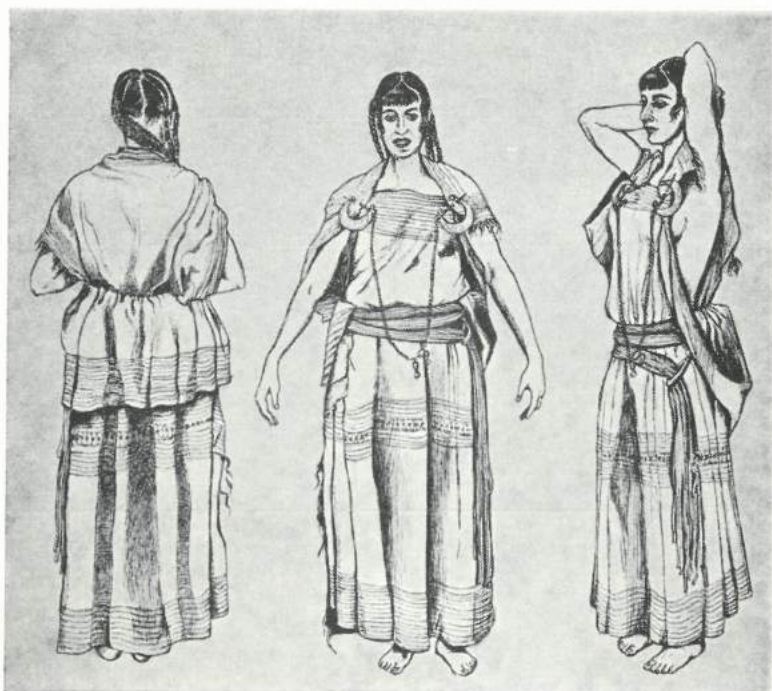

Fig. 18-20 viser de følgende Stadier i Oplægning af Kvindedragten, mélhafa, fra Nordvestafrika. Efter Tegning af E.v. Rackow. Baessler Archiv 1943.

der mindst fire forskellige traditionsbundne Bæremaader. Hvor mange utraditionelle, der eventuelt kunde være, lades usagt, men alene den Omstændighed, at den samme Dragt for den samme Kvinde har saa mange vedtægtsmæssige Anvendelsesmaader, kan være tilstrækkeligt til for os at vise, at det vilde være for snævert at anse een enkelt Bæremaade for obligatorisk for en saa enkel Dragtform. Ogsaa de danske, rørformede Dragter har budt paa flere Muligheder, som maaske kunde være lige gode og lige praktiske. Der maa saaledes regnes med en mere varieret Udnyttelse, end man umiddelbart skulde tænke, og selv for individuelle Indfald maa der stilles en Margin. Men heraf følger igen, at mange Beklædningsgenstande, som bestaar af Tøjer med minimal eller slet ingen Tildanning, kan komme i

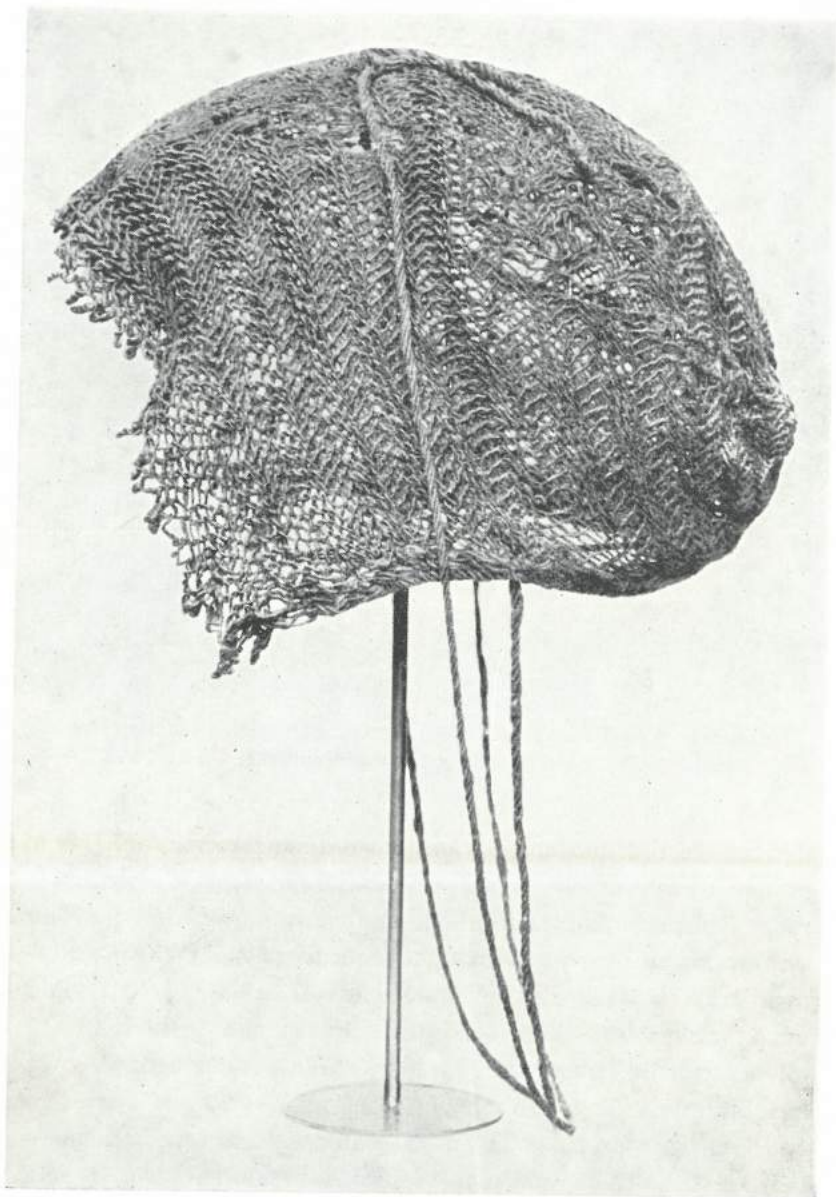

Fig. 21. Spranget Hue, fundet i en Mose i Arden, Nordjylland.

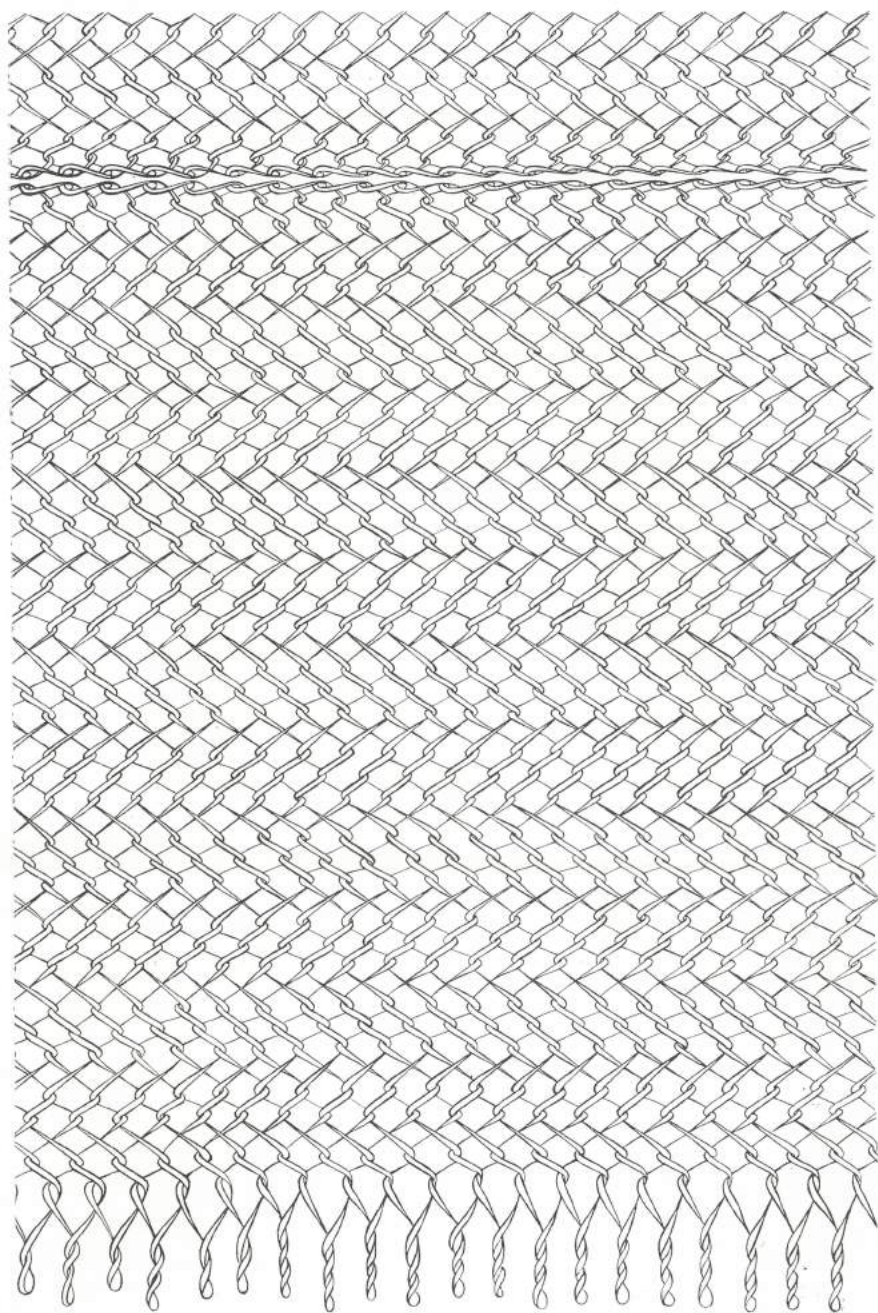

Fig. 22. Diagram for Tekniken i den sprangede Hue fra Arden, Fig. 21.
Forfatterens Analyse.

Fig. 23. Helle fra Kivikgraven. Kvinder iført lange Dragter.

Søgelyset, naar disse primitive Dragtformer drøftes, og maaske er det værd her at nævne en kvindelig Sørgedragt, som John Synge har iagttaget ved en Ligfærd paa Øen Aran ved Irlands Vestkyst og beskrevet i 1906. Først, fortæller John Synge, fulgte næsten alle Mænd den døde, og alle de ældre Kvinder, som havde slaaet Skørtet op om Hovedet, sluttede sig efterhaanden til Følget. Medens Graven blev aabnet, satte Kvinderne sig ned imellem de flade Gravsten og begyndte en vild Klage for den døde. En gammel Kvinde førte an i et Recitativ af dyb Ekstase og Sorg. De øvrige tittede ud fra Dybet af de røde Skørter, som skjulte dem, svajede Kroppen efter Melodiens Rytme og istemte

den uarticulerede Sang, der blev understøttet af alle som et Akkompagnement.

For os virker denne Klagescene orientalsk, men troligt forekommer det dog, at den skyldes Traditioner med Rod i Iernes gamle keltiske Kultur. En Sørgedragt, hvis Skørt blev slaet op over Hovedet, har forøvrigt ogsaa eksisteret i den folkelige Dragt i Danmark.

Rimeligvis gaar dog den Skik at hylle sig helt i et stort Tøjstykke ved bestemte Lejligheder helt tilbage til Bronzealderen. Paa et Par af Stenfladerne i den berømte Hellekistegrav fra Kivik i Skaane er nemlig ristet Billeder af mærkelige, formummede Skikkelser, hvis Art kan være vanskelig at bestemme. Maa-ske tolkes de dog bedst som Kvinder, der, iført Dragter af Peplostypen og med Slaget draget op over Hovedet, gaar i Sørgoptog eller tager Del i kultiske Handlinger, Fig. 23.

HUE. Kun i et Tilfælde er en fuldstændig Hovedbeklædning for en Kvinde blevet bevaret, nemlig i Fundet fra Arden, hvor der var medgivet et Kvindeligt tre Tøjstykker og en lille Hue af fint, gyldenbrunt Uldgarn. Huen er et smukt Arbejde, udført i den Fletteteknik, som benævnes Sprang (Se S. 78). Om dens Form og Udseende vil Fig. 21–22 give en Forestilling. Bevaret var ogsaa Kvindens Hovedhaar, som har været arrangeret i en Frisure, der minder om den, vi betegner som »Rosenkrans«.

MANDSDRAGTEN

Om Mandsdragten fra KELTISK TID er vi desværre meget beskedent underrettet.

Fundene gør i de fleste Tilfælde et mærkelig ufuldstændigt Indtryk, og man vægrer sig ved at tro, at Klædningsstykkerne i den Kombination, hvori de forekommer, har udgjort en Dragt for et levende Menneske.

Fig. 24. Et af Benvøbene fra Daugbjerg Mose.
Stykket sad in situ paa Ligets Underben.

Et Lig af en ung Mand, der fandtes i *Baunsø* Mose, var ledsaget af 3 SKINDSLAG og intet andet! Ved et Lig, der i 1942 blev optaget i *Daughjerg* Mose, var ogsaa Skindslagene, to fragmenterede og et fuldstændigt Eksempel, det mest fremtrædende af Indholdet; det sidste vendte Halsrundingen og de derved siddende sammenknyttede Bindebaand nedad mod den dodes Fødder. Desuden fandtes en lille Hue af Skind, et Par Hudsko og en Stump vævet Tøj.

Noget fyldigere var et andet Fund fra *Daughjerg* Mose (1944), der bestod af en stærkt destrueret Skindkappe, en Slags Livklædning eller Kofte af Skind og et Par BENSVØB af Tøj, Fig. 24. Svøbene sad endnu ved Optagelsen i deres oprindelige Stilling om den dodes Ben, fastholdt med Snore af Uldgarn. KOFTEN, der var ganske primitivt udformet, minder egentlig om Bronzealderens Mandskofte, selvom denne bestod af vævet Tøj. Det kan synes mærkeligt, at Skindslagene i Mosefundene nærmest blev anvendt som Ligsvøb, men noget usædvanligt er der i hvert Fald ikke derved, thi i Egekisterne fra Bronzealderen hviler den døde sædvanligvis paa en Kohud. Sikkert er imidlertid, at Skindslagene udgør en meget betydelig Del af Fundstoffet fra Moserne, hvor de tilsyneladende forekommer med omtrent samme Hyppighed ved Mands- og Kvindelig. Mangen Gang spores de ganske vist kun som temmelig opløste Fragmenter, men ca. 14 Stykker har dog været bevaret saa vidt, at der kunde tages et Mønster efter dem. Alle er sammensat af ret mange forskellige Dele, og Formerne varierer noget. Undertiden er de symmetrisk tildannet, undertiden asymmetrisk, men ejendommeligt nok er sidstnævnte Kategori uensartet, idet Fordybningen i Halsudskæringen snart ligger mod venstre, snart mod højre Side, hvilket rimeligvis antyder, at de har været beregnet til at bæres parvis og modsatvendte, det underste med Haarsiden indad, det yderste med Haarlaget udad, en Anvendelse, som forøvrigt er velkendt for Pelsdragter hos arktiske Folk.

Til Lukning har været anvendt Bindebaand eller Stropper med tilsvarende Knapper, f. Eks. Rulleknapper, dannet af oprul-

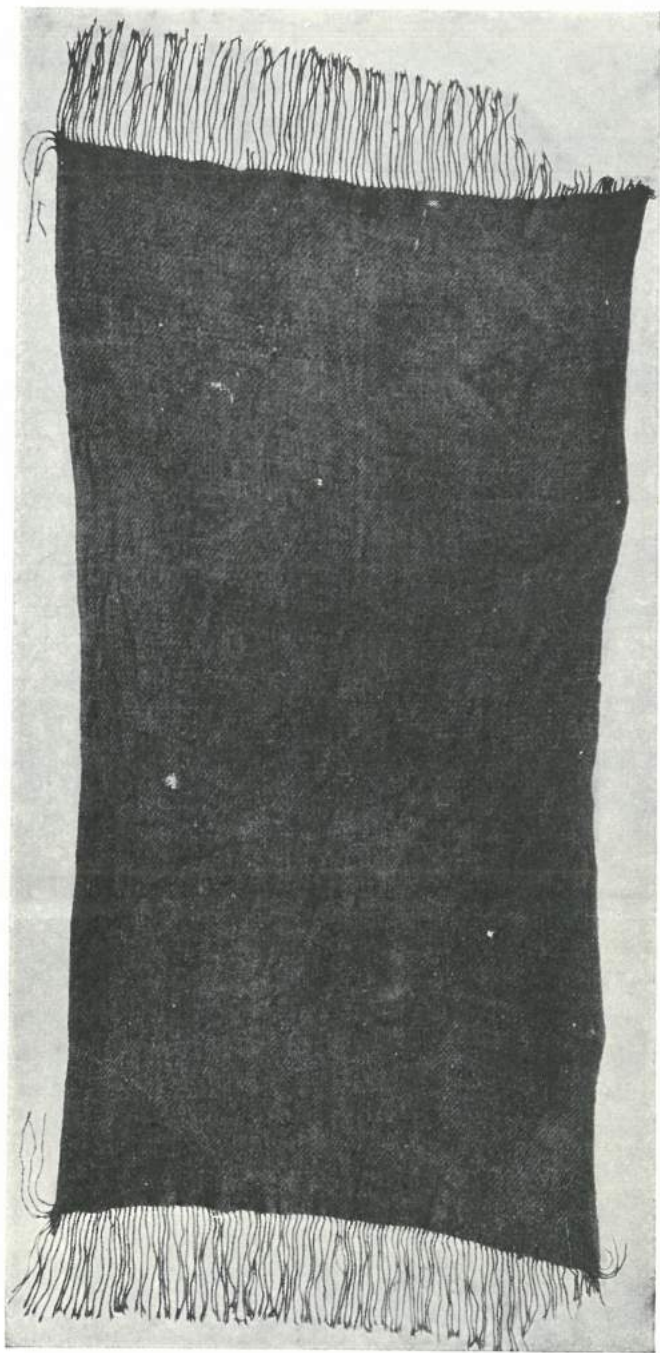

Fig. 25. Tæppe med Frynser, fundet i Borremose, Himmerland.

lede Skindstrimler eller Pinde i Lighed med moderne Bærepinde. Paa et enkelt Slag er Kraven lukket ved Syning, saaledes at det har maattet trækkes paa over Hovedet.

Sammenregner vi nu de forskellige Elementer fra de nævnte Fund, finder vi, at de dog har ydet: Slag, Kofte, Hue og Sko, alt af Skind, samt et Par Bensvøb af Tøj, og af disse Dragtstykker kan man selvfølgelig godt have sammensat en tilstrækkelig Klædedragt for en Mand. Men hvor er de vævede Klædningsstykker henne, maa man spørge? Ja – naturligvis maa Manden ogsaa have haft Dragtstykker af Tøj, og vi er saa heldige gennem et Fund af et Mandslig, optaget i 1947 i *Borremose* i Himmerland, at have et kronologisk sikkert Holdepunkt herfor, idet en Flage af et Lerkar, som blev fundet hos den døde, daterer Fundet til tidlig Keltisk Jernalder; noget Skindslag var imidlertid ikke tilstede her, derimod tre vævede Tøjstykker anvendte som Lighulle. Det største maaler 153×121 cm og er særdeles velbevaret. Det andet, som ligeledes er i god Stand, er noget mindre, kun ca. 169×80 cm stort, men prydet med Frynser for begge Ender, Fig. 25. Meget medtaget, men dog det interessanteste paa Grund af specielle tekniske Træk, hvorom mere senere, er det tredje Stykke, som nu i ufuldstændig Tilstand har en Udstrækning paa omtrent 230×80 cm. Analysen af Samlingen, Fig. 59, viser, at det er en Rundvævning.

Imidlertid er endnu mere omfangsrige Tøjstykker fremkommet igennem de senere Aar, men uden Forbindelse med Lig, hvorfor det ikke kan vides, om de har været fremstillet til Brug for Mand eller Kvinde. Saaledes optoges i 1951 en særdeles veludført, ca. 280×158 cm stor Vævning i *Thorup Mose*. Dens Mønster er, som Fig. 26 vil vise, dannet ved Afstribninger paa langs og paa tværs med Garn i forskellige Toner i brunt, og efter Stofkarakteren at dømme maa den være et ret tidligt Stykke. Ogsaa en Vævning fra en Mose ved Vejen er af et betydeligt Format: Længden maaler 202 cm og Bredden 153 cm. Udførelsen er fortrinlig, Kvaliteten meget fin, og tekniske Træk taler for en sen Datering, nemlig til Yngre Romertid.

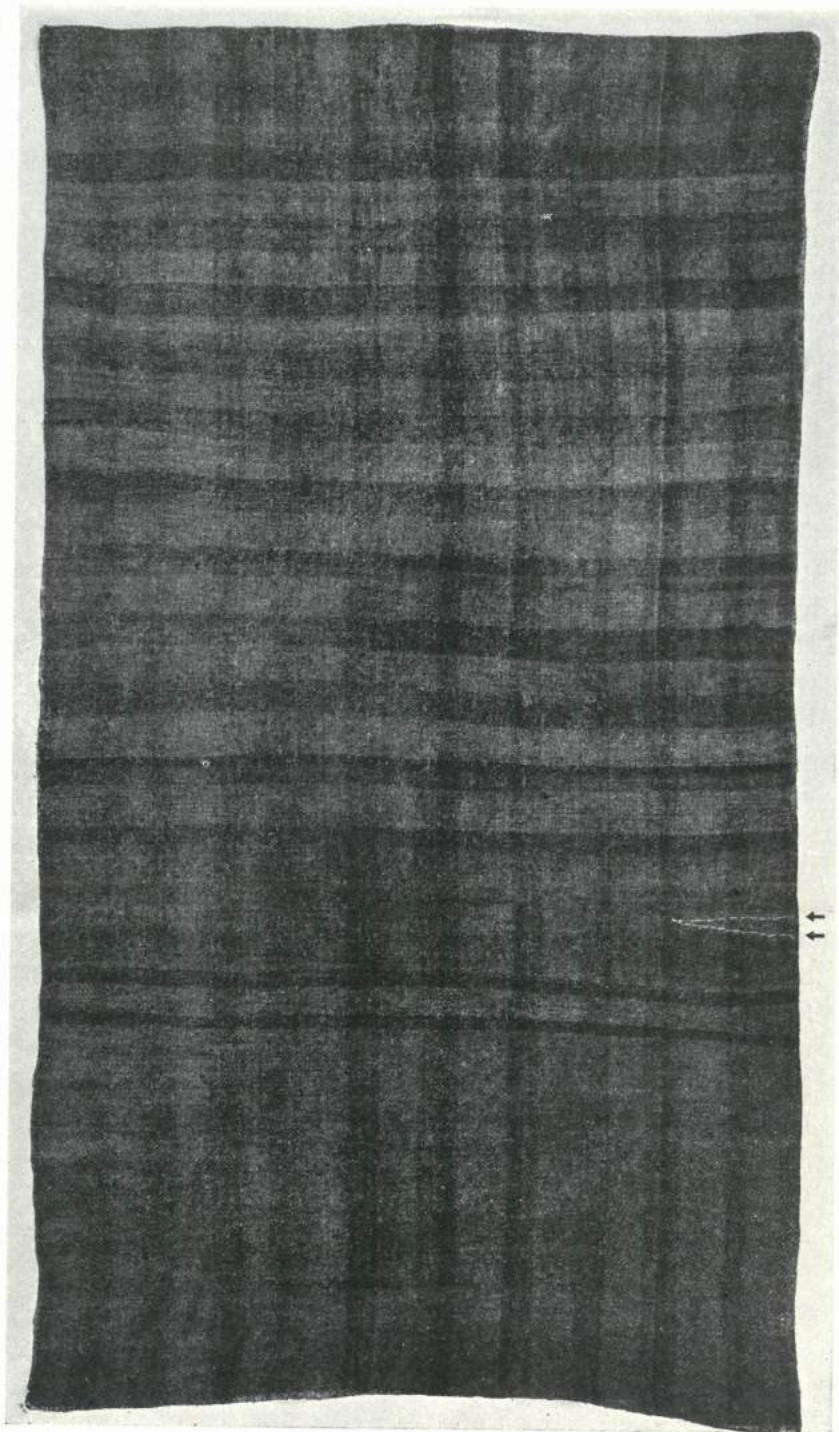

Fig. 26. Ternet Tæppe fra Thorup Mose ved Hobro.

Det, som er paafaldende ved hele det danske Fundstof, vi her opererer med, er, at det aldrig omfatter Ærmedragter og Bukser af vævet Tøj. At Fravær af disse Stykker ikke kan skyldes manglende Kyndighed i Tilskæring og Syning, viser de mange Skindklædningsstykker tilfulde, thi de bestaar jo alle af flere Dele, som er samlede ved veludførte Sømme, undertiden virkelige Prydelser. Formentlig maa det da være selve Tidens Dragtskik, der ytrer sig ved, at Benklæder og Trøjer eller Kjortler med Ærmer ikke forekommer, og saalænge disse Beklædningsgenstande savnes, synes det nødvendigt at regne med, at Mandens Dragt i Analogi med Kvindens, gennem den Keltiske Tid og muligvis endda noget længere, har bestaaet af usyede Tøjstykker suppleret med Skindslag.

At firkantede, aflange Tøjer kan udgøre et Lændeklæde eller et Skørt for Mænd, er et saa velkendt Træk i primitiv Dragtskik, at det turde være overflødigt at anføre Paralleler. Ogsaa Oldtidens Kulturfolk betjente sig i stor Udstrækning af helt enkle Dragtelementer; f. Eks. bestod Grækernes Kappe blot af et stort firkantet Stykke Tøj, hvis Virkning ganske beroede paa den Maade, hvorpaa det blev anlagt, Fig. 45.

Ogsaa fra DEN RØMERSKE JERNALDER er Dragtmaterialet sparsomt, og de Oplysninger, der kan indhentes om skaarne og syede Dragtstykker, maa søges i en Række Fund fra sønderjydske og nordtyske Moser.

Betydeligst er det store Offerfund fra *Thorsbjerg* i Angel; det indeholdt en TRØJE med Ærmer samt to Par BROGE eller BUKSER, hvoraf dog kun det ene Par, Fig. 28-29, er egnet for Undersøgelsen her. Det ene Bukseben er afrevet nedentil, medens det andet slutter i en Slags Strømpfod eller »Buksefod«, omtrent som man kan se det ved moderne Kravledragter for Smaabørn. En Slidse er ladet aaben i Sømmen fra Anklen og et lille Stykke opad, formentlig til Lettelse af Fodens Passage ved Iføringen, og i Slidsens Kant sidder Rester af Uldtraade eller Snore, som har kunnet tjene som Bindebaand og faa Tøjet til at slutte tæt omkring Smalbenet. Mønstret paa Forfoden, som ses paa Fig. 27,

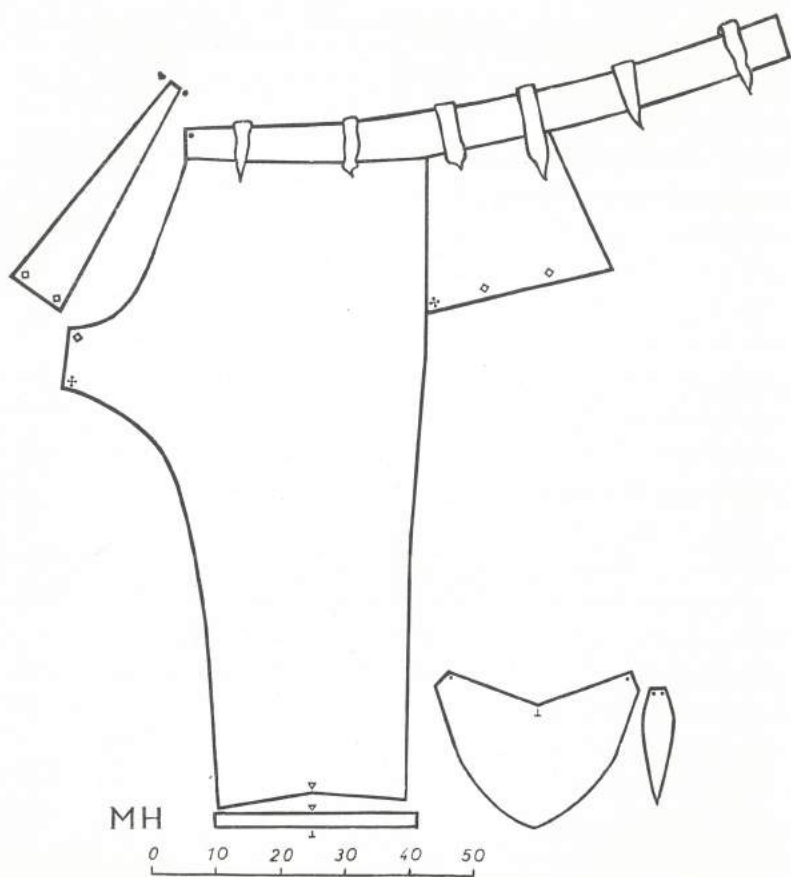

Fig. 27. Mønster, der viser Snittet i Thorsbjergbogen, Fig. 28-29. Maalt af Margrethe Hald.

er nærmest vingeformet. Fra Taaen og tilbage samles det med en Søm, der falder i Fodens Axe, men omtrent fra Svangens Midte indtræder en Kile, som breder sig henimod Hælen og giver Runding og Plads for denne. En smal remlignende Strimmel danner Forbindelsesled mellem Fod og Ben, men netop bagtil ved Hælens Plads er Tøjet ret medtaget og Tilslutningen uklar paa Grund af det Slid, som ganske naturligt maatte ytre sig her. Sømmene under Foden vender Trævlen udad, antagelig

for at skaane Foden for Tryk fra Ujævnheden, Fig. 32–33. Et trapezformet Sædestykke er indføjet paa Bagen, Fig. 30–31, og paa Forsiden findes en smal Skridtkile, som gaar helt igennem op til Overkanten og deler det i Tailen omløbende Stykke, hvorpaa Stropper for en Livrem er anbragt. Paafaldende er det, at Stropperne bestaar af raat afskaarne Tøjstrimler, som hverken har Søm, Kantning eller anden Tildanning. Ogsaa Taillestykket vender Trævlen ud paa Retsiden. Rimeligvis har dette skullet krænges over, saa at baade Stropper og Bælte blev skjult. Alle øvrige Sømme vender om paa Vrangen. Livvidden maaler ca 1 m, og Dragtstykkets fulde Længde er godt og vel 1 m, Benvidden er derimod meget ringe, kun ca. 30 cm ved Smalbenet. Som Mønstret viser, er Snittet nøje beregnet og kan ikke betegnes som primitivt, og Stoffet, som er vævet i en fin og særdeles veludført Rudekiper, tyder ikke paa Armod eller ringe Stand hos Ejeren.

Et udmærket Dragtstykke har ogsaa Brogen fra *Damdorf* i Slesvig været, Fig. 34–35. Ligheden med Thorsbjergbukserne er tydelig i væsentlige Træk, men desværre savnes enkelte Dele. Saaledes er det nederste Parti af Benene afrevet, og det kan ikke ses, om der oprindeligt har været Forlængelser, der sluttede af i »Strømpefødder«. Ligeledes mangler et udfyldende Felt til en dyb, afrundet Nedskæring paa Forsiden, i hvis Kant Trævlen sidder fremme paa Retsiden. Maaske er det fjernet forsætligt, thi der ses intet Spor af Slid. En gennemgaaende Skridtkile har dog næppe været tilstede, hvorimod et trapezformet Sædestykke forekommer. Farven er gyldenbrun, og Tøjet er vævet i en smuk Rudekiper, der kunde tale for en Datering til Folkevandrings-tiden.

Fremragende Egenskaber udmærker derimod ikke det Par Bukser, som hidrører fra *Daetgen* Mose i Holsten, Fig. 37–39. Dette gør nemlig et saare beskedent Indtryk, baade hvad Stof og Snit angaar, hvortil kommer, at Bevaringstilstanden er maadelig. Ikke destomindre er *Daetgen* brogen interessant. Dens Grundbestanddel og største Parti udgøres nemlig af eet Stykke Tøj, som er skilt nedenfra i Skridthøjde. Ved en Foldning er Stoffet

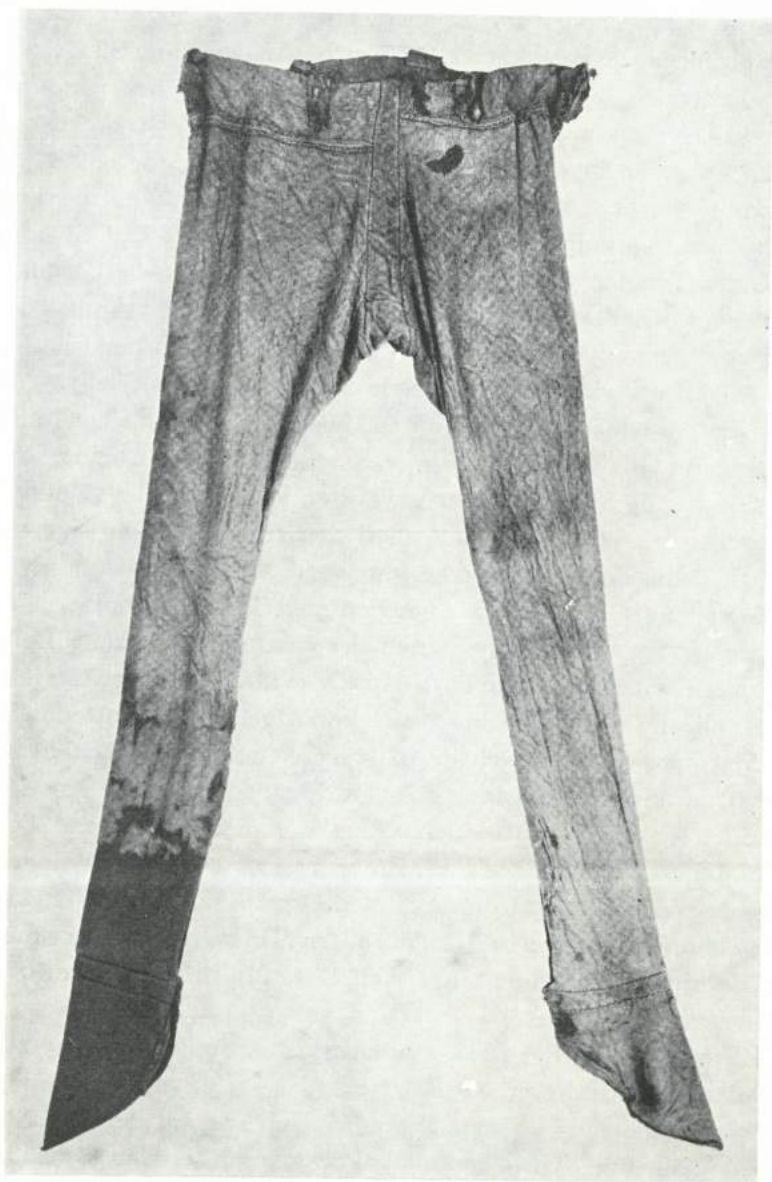

Fig. 28. Brog fra Thorsbjerg. Forside. Muscet paa Gottorp Slot fot.

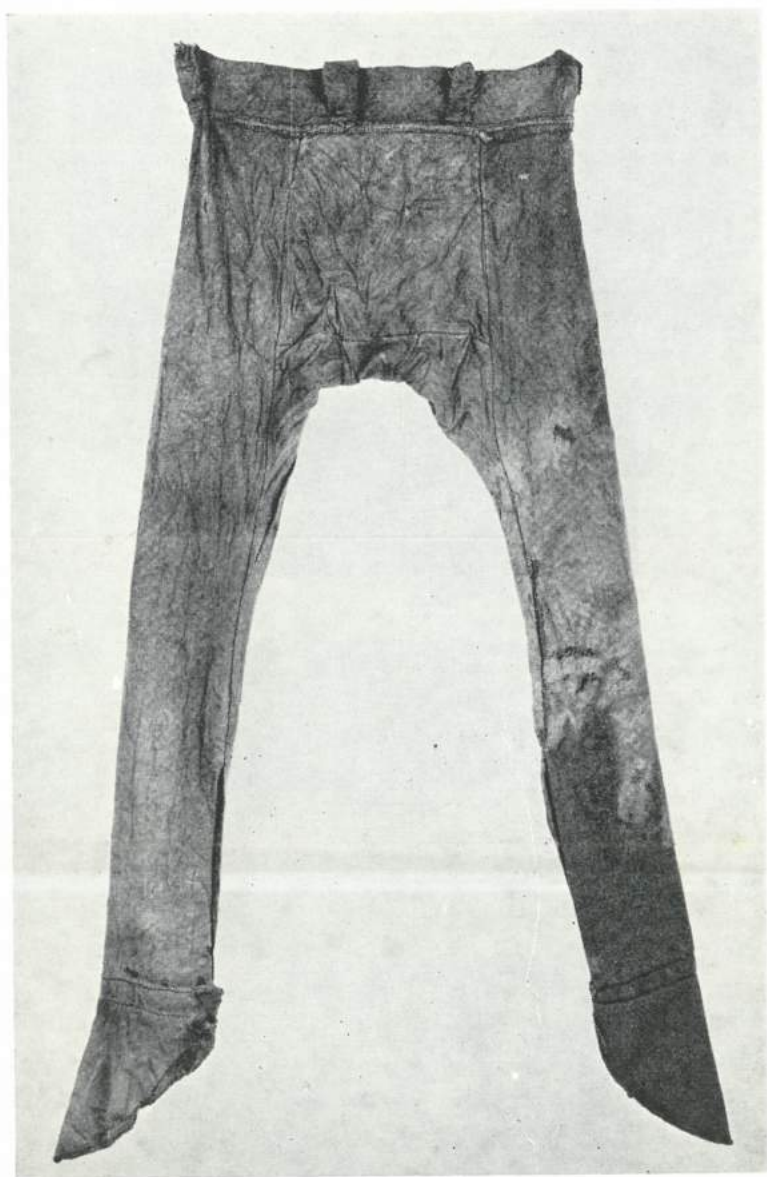

Fig. 29. Bagsiden af Thorsbjergbrogen. Museet paa Gottorp Slot fot.

Fig. 30-31. Detailler af Thorsbjergbogen. Margrethe Hald fot.

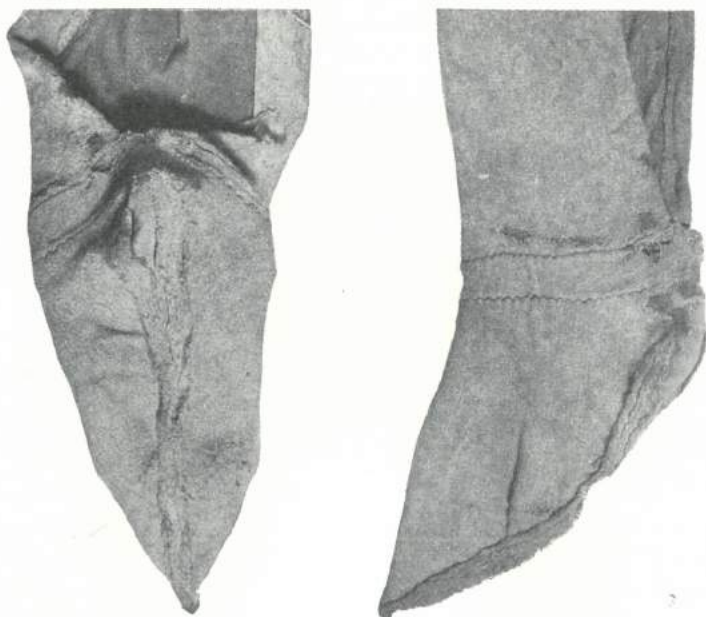

Fig. 32-33. Den bevarede Fod paa Thorsbjergbogen. Margrethe Hald fot.

lukkert sammen saaledes, at Sømmene kommer paa langs ad Benenes Inderside, hvor en Slidse paa 17-18 cm er ladet aaben nedentil. Foroven er Vidden udvidet ved Hjælp af et Par ret store Kiler. De er ikke ens, men Skævheden skyldes rimeligvis en skødesløs Reparation i Oldtiden. Ved et særligt Sædestykke har Daetgenbogen dog Lighed med de to foran omtalte Benklæder. Af Overpartiets Forside er muligvis en Del gaaet tabt.

Sit nærmeste Sidestykke har Daetgenbukserne i et Par Benklæder, som hører til et Fund fra *Marx-Etzel*. At dømme efter H. Hahnes Diagrammer og Oplysninger er Grundbestanddelen ogsaa her eet Tøjstykke, som er blevet skilt i Skridthøjde. Ved en Foldning indad fra Siderne er Benene blevet lukket. Klædningsstykkets fulde Højde angives til ca. 85 cm, og Omkredsen foroven til ca. 130 cm.

Som det umiddelbart fremgaar, er i hvert Fald de tre først be-

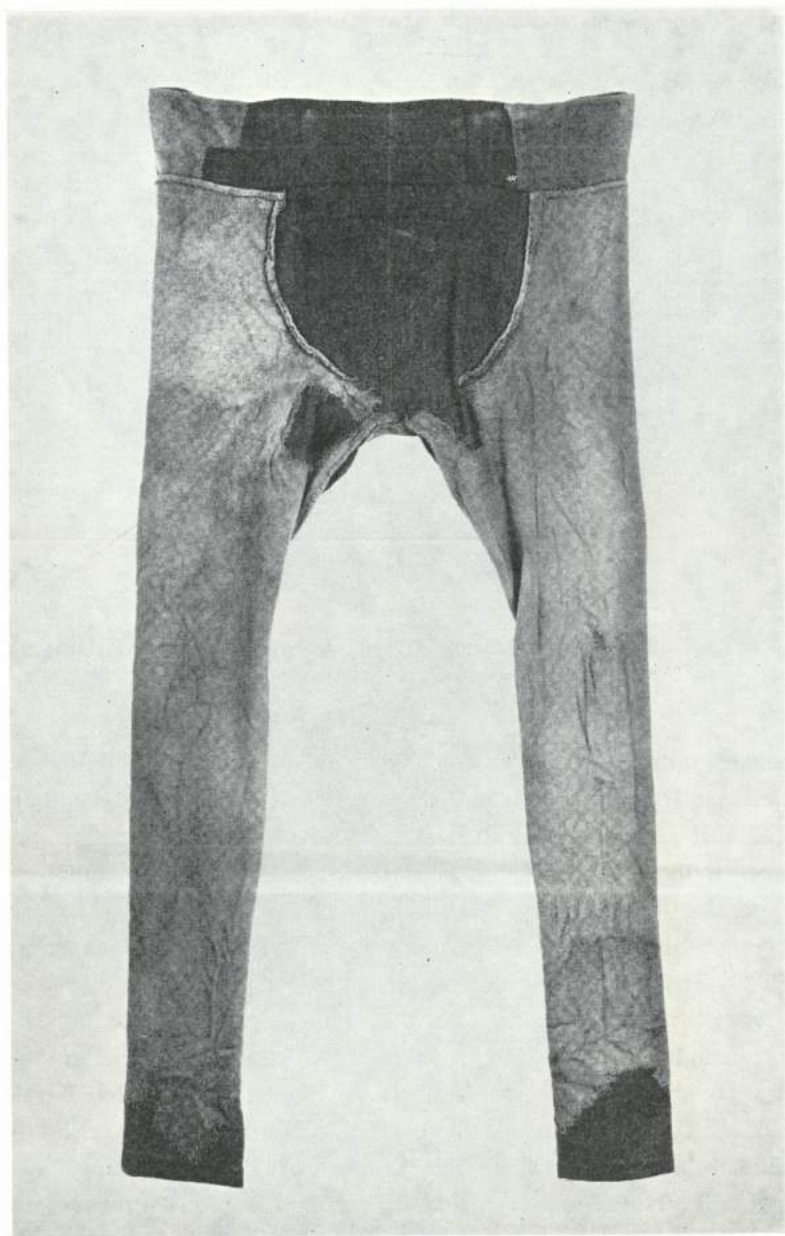

Fig. 34. Brogen fra Damdorf, Forsiden. Muscetet paa Gottorp Slot fot.

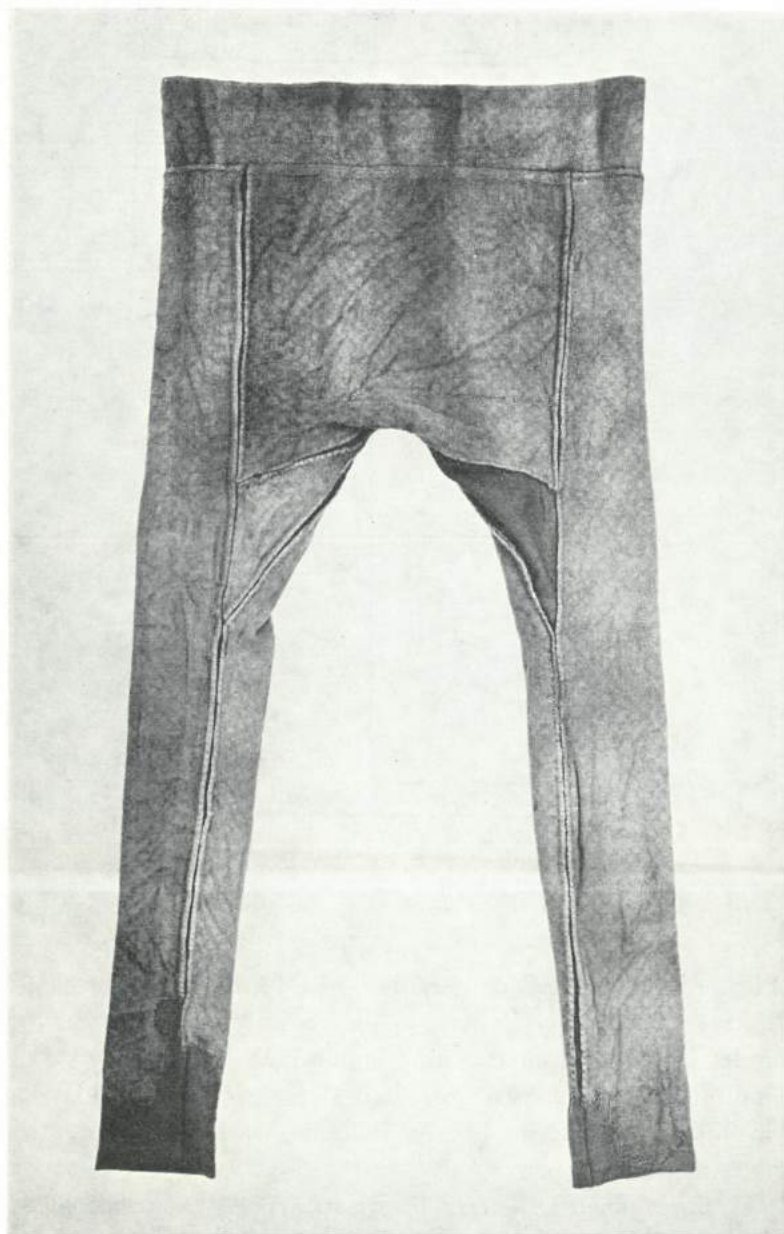

Fig. 35. Bagsiden af Brogen fra Damdorf. Museet paa Gottorp Slot fot.

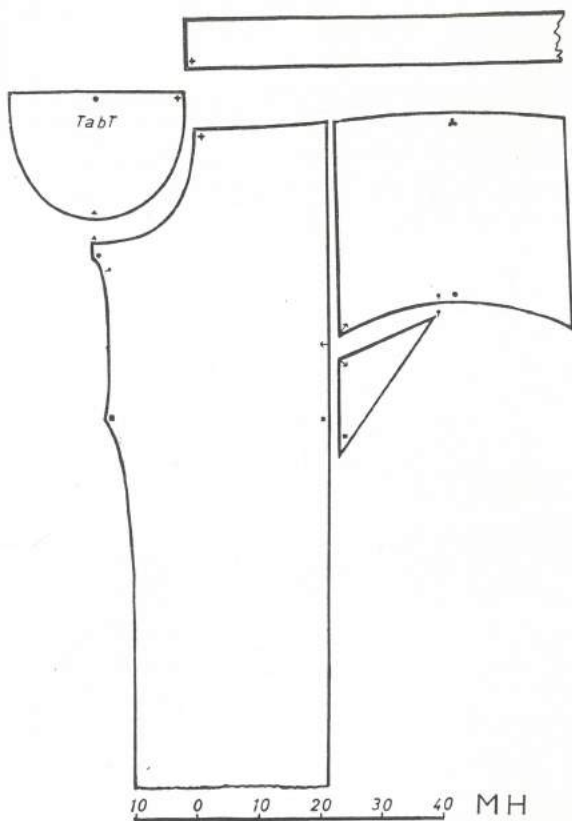

Fig. 36. Mønster, visende Snittet af Damdorfbrogen,
Fig. 34-35. Maalt af Margrethe Hald.

skrevne Dragter paafaldende smaa, men for at kontrollere dette Indtryk, blev et Stykke let Tøj skaaret til efter Mønstrene og samlet saaledes, at en Prøvning kunde finde Sted. Det viste sig imidlertid, at en voksen Person af Gennemsnitshøjde ikke var anvendelig som Model, hvorfor Bukserne fra Daetgen blev prøvet paa en Dreng paa 9 Aar.

Til Forsøg med Dragterne fra Thorsbjerg og Damdorf valgtes en meget spinkelt bygget Pige paa knapt nok 13 Aar. Hendes Maal var følgende: Højde 155 cm, Taillemaal 59 cm, Omkreds

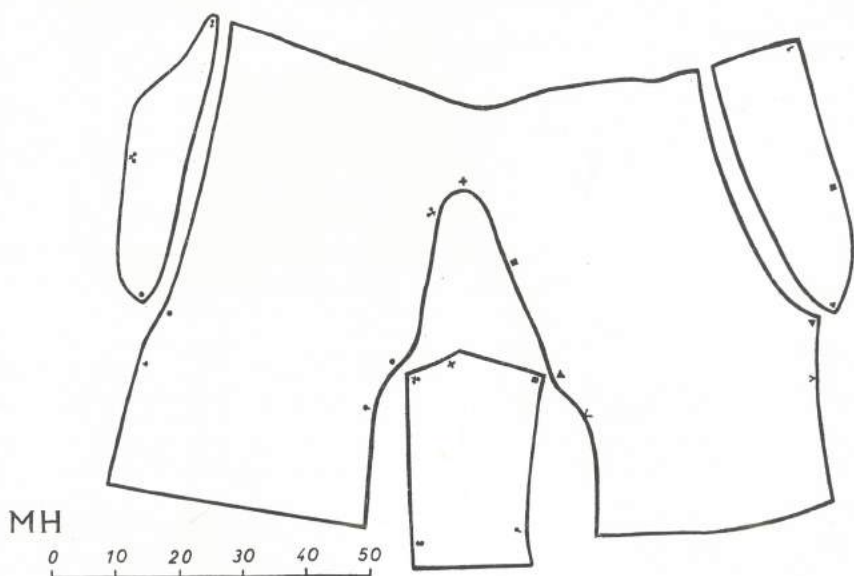

Fig. 37. Mønster, visende Snittet i Bukserne fra Daetgen, Fig. 38-39.
Maalt af Margrethe Hald.

umiddelbart over Hoftekammen 76 cm, Fodtøj Nr. 36. Paa flere Punkter var Pasningen tilfredsstillende, men Benklædernes Længde forekom dog urimelig stor. For Thorsbjergbrogens Vedkommende er Forholdet, som nævnt, tilmed dette, at Benvidden forneden kun maaler 30 cm, og det synes lidet troligt, at en fuld-voksen Mand skulde have haft saa aparte Maal paa Under-ekstremiteterne, at disse kunde passe dertil. Resultatet af Prøven fremgaar af Fig. 40-41.

Hvornaar Bukserne blev optaget i den danske Mandsdragt kan endnu ikke siges. De Forsøg, der er gjort paa at tage Bælte-spænder og Bæltehager i Fund fra Keltisk Tid som Bevis for Brugen af Benklæder, ser ikke ud til at ville vinde Bekræftelse. Bælteknapper og Bæltehager anvendtes allerede i Bronzæalderen til Lukning af Læderbælter, og de tilsvarende Genstande fra

Fig. 33. Bukser fra Daetgen, Forsiden. Museet paa Gottorp Slot fot.

Jernalderfund har rimeligvis tjent samme Formaal, men deraf kan dog ikke sluttet, hvilke Dragtstykker de paagældende Bælter har været baaret til. Heller ikke de tyske Fund løser Problemet, thi af disse er kun et dateret, nemlig Fundet fra Obenaltendorf til ca. 200 e. Kr. Og hvad Thorsbjergfundet, som i det store og hele kan sættes til Yngre Romertid, angaar, da kan Textilerne vel være fremstillet lokalt, men man maa ogsaa regne med, at de kan hidrøre fra sydligere Stammer eller være taget fra besejrede Fjender. Heldigvis viser de romerske Relieffers talrige Frem-

Fig. 39. Bagsiden af Bukserne fra Daetgen. Museet paa Gottorp Slot fot.

stillinger af bukseklædte Germaner fra forskellige Egne, ligesom ogsaa af andre »Barbarer«, at Bukserne er et overvejende Element i Mandens Dragt. I Almindelighed er de fangne eller kæmpende Germaner iført lange Bukser, som – naar Overkroppen er udækket – ses at være fastgjort oventil ved en Ombøjning af Stoffet, der minder om den, Thorsbjerg Brogen udviser. I anden Henseende er dog en betydelig Forskel at bemærke; thi Germanerkrigernes Bukser er forsynet med en Stofrigelighed saa stor, at de faar mange Folder, endog helt nede omkring Under-

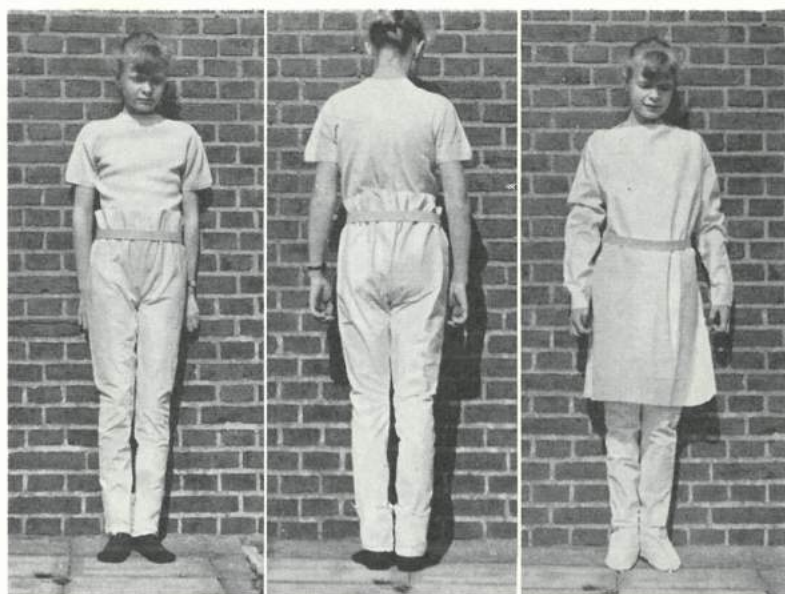

Fig. 40a-b og Fig. 41. Prøvninger paa levende Model med Mønstre efter mosefundne Dragter. Fig. 40a-b efter Damdorfbrogen, Fig. 41 efter Thorsbjergbrog og -kittel. Margrethe Hald fot.

benene, hvor Benklæderne fra Damdorf og Thorsbjerg netop sidder meget stramt.

Til den ejendommelige runde Udskæring paa Damdorf Brogens Forside er det ikke let at finde Paralleler, men i enkelte Tilfælde ses dog Detailler, som tyder paa samme Snit, saaledes paa en af Figurerne paa Trajan Søjlen, og ganske tydeligt er dette ved en lille Bronzestatuette, nu i Nationalbiblioteket i Paris, forestillende en ung Germaner med tilbagekastet Kappe, Fig. 43.

Som bekendt brugte Romerne ikke Bukser hjemme i Italien, men deres Soldater optog i Germanien dette fremmede Dragtstykke, og paa Reliefferne ses endog selve Kejseren, Marcus Aurelius iført Benklæder. De snævre og godt og vel knælange Bukser, som Legionærerne bærer, røber unægtelig en bedre Skræderkunst end den, Germanerbukserne er Resultatet af.

Tacitus nævner (Germania 17), at Kvindernes Dragt ikke er

Fig. 42. Germansk Krieger iført folderige Bukser og lange, løse Ærmer; Overkroppen er iøvrigt nøgen. Fra Marcusøjlen.

meget forskellig fra Mændenes, en Oplysning, som man efter Fundstoffet at dømme maa tage med Forbehold. Ganske vist har Sko og Skindkapper været af samme Type for Mænd og Kvinder, ligesom ogsaa de utilskaarne Tøjer har kunnet anvendes af alle, men med Hensyn til formede og syede Dragtstykker er Materialet for sparsomt og de til Raadighed staaende Fundoplysninger for svage til, at sikre Slutninger kan drages. Ikke heller giver de Relieffremstillinger paa Søjlerne, som dog maa skyldes romerske Kunstnere, Tacitus Medhold; thi her er Kvinderne stadig klædt i lange Kjoler.

Alligevel er Tacitus' Ord af tyske Forskere blevet taget til Indtægt for den Opfattelse, at en bukseklædt Kvindeskikkelse,

Fig. 43. Bronzestatuette, knælende ung Germaner.

som er gengivet paa et Kalkstensrelief (Fig. 46) fra 1. Aarh. e. Kr., fremdraget i Fundamentet af en romersk Bymur i Maiz, forestiller en germansk Kvinde, ja, en enkelt gaar endog saa vidt, at han udnævner hende til at være den sørgende Germania. Denne Tolkning vil næppe vise sig holdbar. I hvert Fald minder Skikkelsen ikke i noget Træk om to Fremstillinger af Germania, som er fundet i Rom, den ene nu i Konservatorpaladset, den anden i Villa Doria Pamfili; begge disse Kvindefigurer bærer lange foldelige Gevandter, og Stilen er en ganske anden. Derimod er det aldeles evident, at den tætsluttende, diagonalternede Dragt, som Kvinden paa Mainzerrelieffet er iført, svarer til de Buksedragter, hvormed Amazoner ses afbildet paa talrige græske Vasebilleder fra 5. Aarh. f. Kr. Dog bærer hun ikke frygisk Hue, Hjælm, Fjerbusk e.l. Attributer, som de kampglade Amazoner hyppigt ses udstyret med, og hendes med stor Ynde anlagte Hovedklæde,

Fig. 44. Romerske Soldater, der bærer knælange Bukser og Sagum.
Fra Trajansøjlen, Foro Trajano, Roma.

saavel som hendes Attitude med den ene Haand til Støtte for det bøjede Hoved er Udtryk for en Sørgestus, som kendes fra en Række attiske Gravmæler. Desværre savnes højre Parti af Reliefet, Fig. 46, og dermed den Del af Motivet, som formentlig kunde have fortalt os, hvem den Kvinde er, som karakteriseres ved en Amazonedragt kombineret med Symboler for Sorg.

Af TRØJER kendes fra Møsefund tre forskellige Typer, hvoraf den ene er repræsenteret i et Fund fra *Obenaltendorf*. Den paa-gældende Trøje, efter J. Mestorf et Klædningsstykke for en Mand,

Fig. 45. Ung Mand med Kappe. Kefalos, der røves af Eos. Attisk Pelike.
Nationalmuseets Antiksamling.

er ærmeløs og bestaar kun af et enkelt Tøjstykke 168 cm langt og 99 cm bredt, som bæres saaledes, at Længden danner Vidden i Dragten, medens Breddemaalet giver Højden. Den lodret samlende Søm falder i den ene Side foroven med et lille Stykke udsparet som Aabning for den ene Arm, hvortil svarer et i mod-

Fig. 46. Kvinde, iført Buksedragt. Relief i Mainz.

sat Side nedskåret Snit for den anden Arm. I Skuldersømmens Midte er en Slidse ladet åben som Halshul.

Et væsentlig smukkere og bedre udformet Dragtstykke er dog Kitlen eller Kolten fra *Thorsbjerg*, Fig. 49–50. Den bestaar kun af fire Dele og et Par Prydborter ved Haandaabningerne. De to Stykker, som danner For- og Bagstykkerne i Bullen, er 54 cm brede. Forstykkets Højde maaler 86 cm, Bagstykkets 90 cm. Som Halshul tjener en vandret Slidse, udsparet midt i Skuldersømmen. Ærmegabene er paafaldende snævre, nemlig kun 30 og 34 cm i Omkreds, hvilket synes at kunne berede Gener for den bærende. Ærmerne selv er 54 cm lange med en Bredde forneden paa 26 cm, et Maal, som dog ved Ombøjning reduceres til 18 cm.

Fig. 47. Amazone væbnet med Bue, og med frygisk Hue paa Hovedet. Efter Furtwängler und Reichhold.

Den tredie Type, som kendes fra et Fund i *Reepsholt* Mose i Øst-Friesland, repræsenterer en ganske speciel Form for en Ærmedragt. Den bestaar nemlig kun af eet Stykke Tøj, hvis Udformning har fundet Sted under Vævningen. Fig. 53 vil belyse dette. Først er det ene Ærme fremstillet over en mindre Part af Kædens Midte, d.v.s. 50 cm efter Bredden og ca. 33 cm efter Højden. Derpaa er den fulde Vævebredde paa 194 cm blevet bearbejdet til en Højde paa 115 cm, og endelig er det sidste Ærme udført i Lighed med det første. Dragten er syet sammen i Siderne og ud under Armene, og midt i Stoffet findes en Aabning for Hovedet. Ærmevidden reduceres ved Haandaabningen til omtrent Halvdelen ved en Foldning af Tøjet. Ad arkæologisk Vej er *Reepsholt*-kitlen ikke daterbar, men H. A. Potratz, som har publiceret den, anser den for hørende til paa et Tidspunkt indenfor de første to Aarhundreder af vor Tidsregning. Utvivlsomt har denne speci-

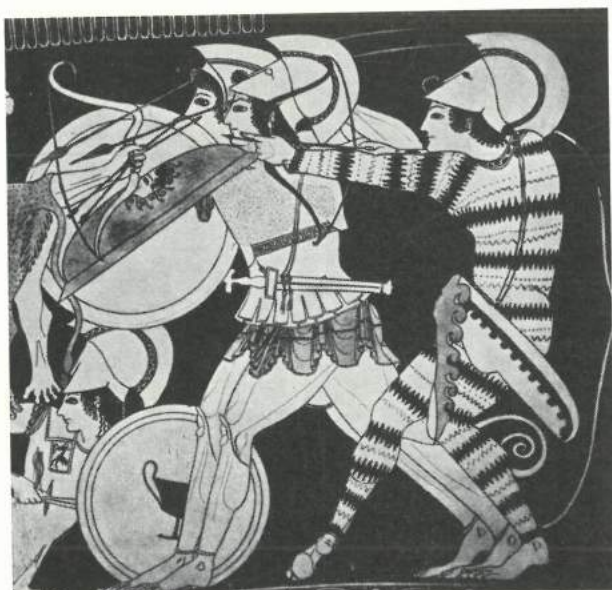

Fig. 48. To Hopliter og en Amazone, med korinthiske Hjelme, i Kamp med Herakles. Amazonen bærer en Buksedragt. Efter Furtwängler und Reichhold.

elle Dragt sydlandske Forbilleder; thi den maa efter sin særlige Form regnes sammen med de Korstunikaer, som er velkendte fra de saakaldte koptiske Fund i Ægypten, og et lithurgisk Klædningsstykke, der benævnes Dalmatica.

Medens Thorsbjergtrøjen er et Dragtstykke for en spinkel Person, maa Reepsholtkitlen være beregnet for en Mand af Sværvægtsklassen. Med sit »Vingefang« paa 182 cm og en Omkreds i Bullen paa 230 cm gør den nærmest et overdimensioneret Indtryk. Rimeligvis blev dog en Del af det tilsyneladende overflødige Stof skubbet sammen i Folder under Brugen.

Paa Romernes Søjlebilleder, finder vi meget almindeligt en Slags Kjortel, der er uopskaaret foran og saaledes rettest kan kaldes for en Kittel eller Kolt, Fig. 51. Dragtstykket, som er folderigt og holdes i Stilling ved et lavtsiddende Bælte, rækker til midt paa Laarene, undertiden endog til Knæene. I nogle Til-

Fig. 49. Mandskjortel fra Thorsbjerg. Forside. Museet paa Gottorp Slot fot.

Fig. 50. Bagsiden af Thorsbjergkjortelen. Museet paa Gottorp Slot fot.

Høvding fra 3.-4. Aarh. e. Kr. Rekonstrueret 1865 af Professor Magnus Petersen (G. Stephens: *The Old-Northern Runic Monuments* II). Dragt, Vaaben og Ansigtmaske væsentlig efter Fund fra Thorsbjerg Mose. Det vides dog ikke, om de der fundne Dragtstykker har hørt til samme Klædning. Jfr. Forsøget Fig. 40-41.

Fig. 51. Germanske Fanger halshugges af deres Landsmænd.
Relief paa Marcussojlen.

Fig 52. Germanske eller sarmatiske Krigere iført Kapper og Kjorteler med lange Ærmer. Fra Marcusøjlen.

fælde, fortrinsvis paa Trajansøjlen, ses ogsaa Slidser nedentil i Siderne.

Med Hensyn til Ærmerne viser Kolten en Del Variationer. Naar Ærmet er helt langt og slutter i en fast Linning ved Haandleddet, er Ligheden med Kitlen fra Reepsholt paafaldende, men der forekommer ogsaa helt ærmeløse Dragtstykker, og ved disse bliver det naturligt at sammenligne med et Par Kitler fra Marx-Etzel og Obenaltendorf. Endvidere optræder en Type, hvor Ærmets Underkant falder paa Overarmen, medens Resten af Armen er udækket. Her kan det være uvist, om det overhovedet drejer sig om et egentligt Ærme, eller om det blot er Skulderpartiet af et ærmeløst Dragtstykke, der rækker saa langt ud.

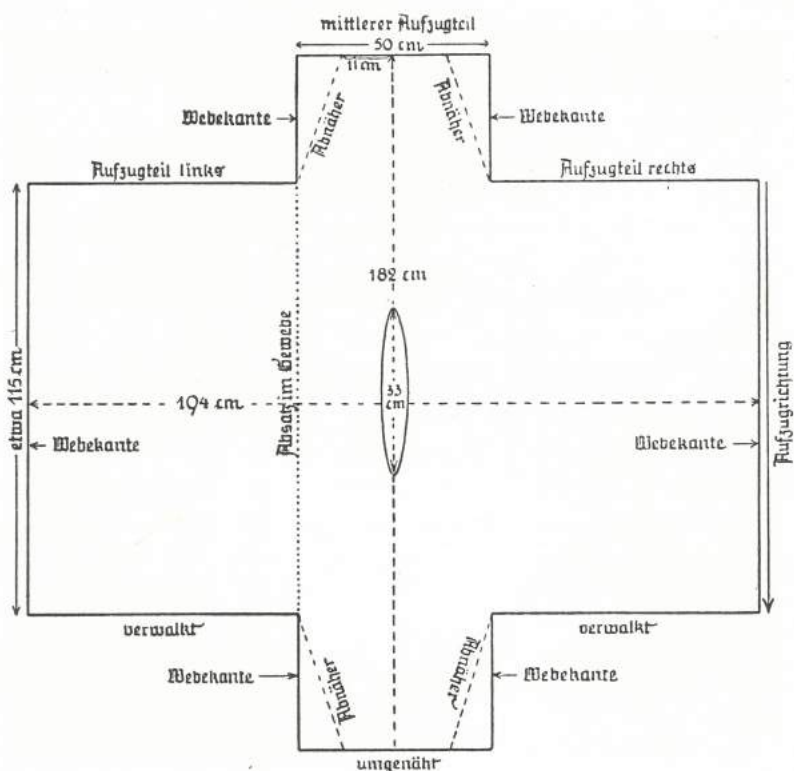

Fig. 53. Tunika fra Reepsholt Mose (Efter H. A. Potratz).

Undertiden kan ogsaa paa Ærmedragterne iagttages en Linie, som falder omtrent paa Overarmens Midte og tyder paa, at en Tilskødning eller Sammenføjning her har fundet Sted. Maaske kan det dreje sig om et Ærme, som sidder i en Underdragt og derfra skyder sig ud af Armaabningen i en ærmeløs eller kortærmet Yderdragt, og en saadan Tolkning kan maaske ikke afvises, men dog synes en anden Mulighed at have større Sandsynlighed for sig. Sagen er den, at Billederne ret ofte viser Germanerne med blottet Overkrop, undertiden er de kun iført Bukser, undertiden bærer de tillige en Kappe, som er slynget bagud for ikke at hæmme Bevægelsen, og i eet Tilfælde ses en kæmpende, som foruden Bukserne kun bærer et specielt Dragtstykke for

Armene, Fig. 42. Han er sunket ned paa Knæ og støtter den ene Arm mod Jorden, medens han løfter den anden opad. Man ser saaledes begge Arme, hver med sin Beklædning, hvis Afslutning opadtil træder tydeligt frem mod den nøgne Overarm. Det maa altsaa dreje sig om løse Ærmer, der enten kan være selvstændige Beklædningsgenstande eller Supplement til en Kropsbeklædning, eftersom det maatte være ønskeligt; i Virkeligheden er saadanne Armbeklædninger analoge med Bensvøbene til Mandsdragten fra Daugbjerg (Se S. 30 f.).

Fra Fundene kendes løse Ærmer foreløbig ikke, men endnu op imod vor Tid har saakaldte »Bindeærmer« kunnet forekomme i Brug i Jylland, og der foreligger Beretninger om, at visse Indianerstammer (Cree, Saulteaux, Ojibwa og Naskapi) brugte en Slags løse Ærmer, der blev fastgjort over Skuldrene ved Hjælp af Tunger eller Flige.

SKO

Flere Mosefund har givet os Kendskab til Oldtidens Fodbeklædning, og da Mands- og Kvindesko, saavidt det kan skønnes, er af samme Art, kan de behandles under eet. I *Fræer* Mose er optaget en Sko af Skind; den indtager endnu sin oprindelige Stilling omkring en over Anklen afskaaret Fod, som paa Grund af dens Lidenhed tilskrives en Kvinde. Materialet er Faare- eller Kohud, som har vendt Haarsiden udad, og Rester af Haarlaget ses endnu paa Ydersiden; indvendig har siddet et For af Lammeskind. Et Rids visende Skoens Snit gives ved Fig. 54, dog bemærkes, at dette ikke kan faa fuld Nøjagtighed, idet Skindet er stivnet og ude af Plan. Den stiplede Linie betegner ikke nogen tilstedeværende Saal, men antyder Fodens Placering.

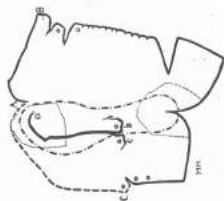
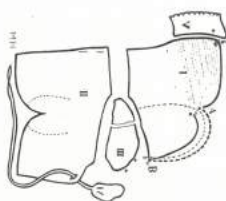
Et Par svære Sko, som sad paa Fødderne af et Mandslig, optoges i 1921 af *Rønbjerg* Mose i Ginding Herred. Den ene vises her, Fig. 54. Materialet udgør eet sammenhængende Stykke, og kun Pløsen er føjet til. Ved den stiplede Linie er afmærket Fodsaalens

FRER

BORREMOSE

GINDING

RØNBJERG

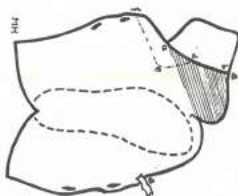

Fig. 54. Hudske fundet i jydsk Moser. Maalt af Margrethe Hald.

Plads, medens en anden punkteret Streg angiver, hvorledes den Indbøjning skal falde, som fremkommer, naar Skindet foldes sammen om Forfoden. Højre Sko har et Par Lapper under Bunden, og bagpaa Hælen sidder en Strop. Snøringen falder over Vristen, og en ca. 1 cm bred Læderrem løber en Omgang rundt om Svang og Vrist og fastholder Skoen. At Skindet har vendt

Haarsiden indad kan endnu ses, og i den ene Sko fandtes tilmed en løs Saal, som menes at bestaa af Hundeskind. Materialet iøvrigt er Oxehud. Længden er, maalt fra Stortaaens Spids til Om-bøjningen i Hælen, ca. 30 cm, og Højden langs Hælsømmen 9 cm, Snørelidsen maaler med Snip inclusive ca. $\frac{1}{2}$ m.

En Sko fundet i *Borremose* i Himmerland bestaar af 5 Dele, Fig. 54, hvoraf I og II udgør For- og Bagstykke, III Svangstykke, IV Snørelidse og V Pløs, hvilket dog ikke betyder, at Skoen behøver at være typologisk forskellig fra de øvrige. Sammenflikningen kan være Tegn paa en sparsommelig Udnyttelse af mindre Skindstykker.

Himmerlands Museum ejer Fundet, hvortil ogsaa hørte nogle Potteskaar, som af S. Vestergaard Nielsen dateres til Keltisk Tid eller tidlig Romersk Jernalder. Skoen blev optaget ca. 100 m fra Landingen paa Mosens Nordside, hvor den laa ca. 2-3 m dybt i en af de gamle Nedgravninger, som var at spore der.

Skoen fra *Ginding* (Fig. 54) er mere medtaget; idet en Del af Partiet paa Undersidens Midte savnes. At den har været udsat for Slid, før den kom i Mosen, fremgaar af, at den har Lapper baade under Hæl og Taa, og Hælsømmens Forløb er ikke kende- ligt mere. Indvendig spores dog lidt af Haarlaget. Ogsaa Snørelidsen er i Behold. Længdemaalet er ca. 30 cm, og Skindtykkel- sen 2-3 mm. Sammensyningen er udført med Skindstrimler.

Alle ovenomtalte Sko er af den Art, som nordiske Forskere sædvanligvis betegner som Hudsko. De har, som vi har set, ikke særskilt Saalstykke, men bestaar af eet Stykke Skind - i hvert Fald teoretisk, thi fra Øgninger maa man se bort - og dette er foldet op omkring Foden. Som Diagrammerne viser, er Snittene ikke nøjagtig ens; men Afvigelserne er paa den anden Side dog ikke mere udtalte, end de naturligt maa blive i en saa primitiv Tilberedning, som den det her drejer sig om, og i Hovedtrækkene maa Overensstemmelsen siges at være god. Formen kan ikke gengives fuldt korrekt, fordi Skindet om Forfoden er ude af Plan, hvilket maaske kan bero paa vedvarende Brug, men rime- ligvis ogsaa kan skyldes Egenskaber ved Materialet selv.

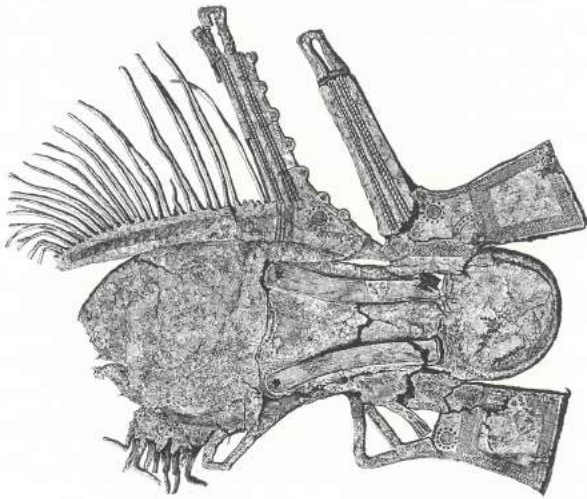

Fig. 55. Sko fra Thorsbjerg Mose. Efter C. Engelhardt.

Den græske Forfatter Xenophon, som deltog i Kyros' Tog mod Perserkongen (401 f.Kr.) fortæller, at Soldaterne under Marchen sled Fodtøjet komplet af Fødderne, men klarede Vanskelighederne ved at lave sig Bondesko af nyflaaede Oxers Hud.

Om en mere udviklet Form af Oldtidsfodtøjet faar man dog et Vidnesbyrd gennem de saakaldte Fodpokaler eller Støvlekar,

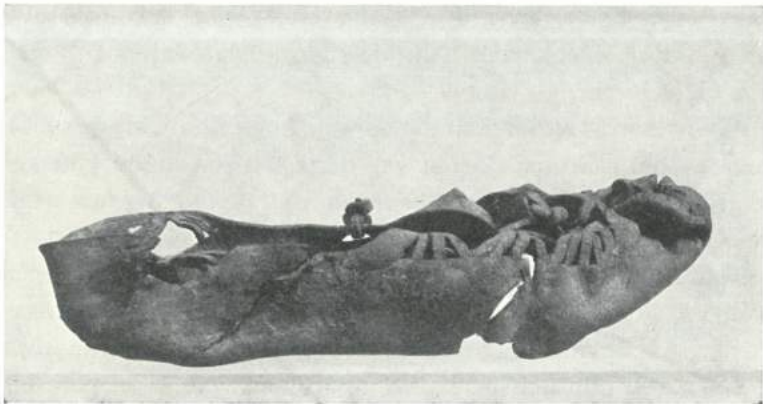

Fig. 56. Sko fra Arnitlund Mose. Haderslev Amts Museum.

som udgør en ejendommelig Kartype, kendt fra tyske Fund og dateret til Yngre Bronzealder eller tidlig Jernalder. Saavel en Vristkile, som Bindebaand og Folder over Forfodspartiet kan her erkendes i Dekorationen. En virkelig forfinet Forarbejdning røber ogsaa de Skofragmenter, som er optaget i *Thorsbjerg* Mose. Ikke alene er Læderets Udfligning i tynde Strimler og Ornamentikkens Detailler udført med stor Omhu, men ogsaa selve Formgivningen er fortrinlig, og der synes endog at have været Svangstøtte. Dog er Udviklingen ikke naaet saa vidt, at Skoen har særskilt Saal, hvilket heller ikke er Tilfældet ved de ogsaa meget elegant tilskaarne Sko, som hører til *Obenaltendorf* Fundet. At disse Sko kan være romerske eller Efterligninger af det Fodtøj, de romerske Soldater har baaret under Ophold i Germanien, er en nærliggende Tanke.

Opslidset Overparti har ogsaa en Sko, som er optaget af *Arnitlund* Mose ved Haderslev, og som med nogen Rimelighed kan anses for hørende til Keltisk Jernalder. Et med denne beslægtet Stykke, stammende fra *Paradiek*, ejes af Museet i *Osnabrück*.

MATERIALER OG TEXTILTEKNIKER

Til Skinddragterne har Faaret i overvejende Grad leveret Materialet, men ogsaa Lam, Ko, Kalv, Hund eller Ulv har givet deres Bidrag. I et enkelt Tilfælde spores ogsaa ædelt Pelsværk, vistnok af Bæver.

Af SPINDSTOFFER forekommer praktisk talt kun Uld, men Forholdet, som i Bronzealderen var dette, at den hvide Uld kun kendtes fra et enkelt Stykke, er nu ændret, og hvid og mørk Uld forekommer med omtrent samme Hyppighed.

Materialets Naturfarver udnyttes i Mønsterkompositionerne saaledes, at Garn af mørke eller lyse Nuancer sammenstilles i Stribegrupper efter begge Ledder i Tøjet, hvorved ternede Mønstre opstaar. Om kunstig Farvning oplyser Materialet kun lidt, hvilket maaske beror paa sparsom Anvendelse af Farvestofferne,

men kan muligvis ogsaa skyldes, at disse er nedbrudt under Indflydelse af Fugt.

Frø af Farvevaid (*Isatis tinctoria*), som er en meget kendt Farveplante, dyrket for Blaafarvning, er fundet i et Kar fra en Boplads i Ginnerup i Thy, dateret til Romersk Jernalder, men Farvning med Vaid har dog kun været at spore i to Vævninger fra Mosefund, nemlig et Tøjstykke fra Vong og i Snorene paa Bensvøbene fra Daughbjerg, Fig. 24.

Paa Grundlag af Aftryk paa Lerkarskaar har Gudmund Hatt godtgjort, at Udbredelsen af Hør har været betydelig, og det skal være den etaarige Art (*Linum usitatissimum*), der blev dyrket her i Oldtiden. Ældst er Vidnesbyrdene fra en Brandpletgrav i Vindblæs, dateret til Førromersk Jernalder, og fra en Boplads i Vester Lem i Vestjylland tilhørende tidlig Førromersk Jernalder, men det anses ikke for udelukket, at det kan have været som Madplante, Hørren blev dyrket. Dens Anvendelse som Spindplante er imidlertid vanskelig at eftervise, fordi Hørtaven besidder ringe Modstandsevne overfor Fugt og let destrueres under Ophold i Jord og Væde. I vore mosefundne Tøjer er Hørtaver endnu ikke paavist, men Hør er iagttaget i 5 Fragmenter stammende fra forskellige Gravfund, hvoraf Himlingøje-fundet er ældst og dateret til 3. Aarhundrede e. Kr. Fødsel.

Imidlertid bestaar den Mulighed, at Nælden kan have spillet en Rolle som Spindplante i vor Oldtid; i hvert Fald har et Fund fra Voldtofte paa Fyn, som tilhører Yngre Bronzealder, indeholdt Rester af et fint Linnedstof, som ved Mogens Køies Undersøgelser viste sig at bestaa af Nældetaver.

RUNDEVÆV. Af den Væv, de mosefundne Tøjer skylder deres Fremstilling, er intet bevaret, og vi er følgelig henvist til at slutte ud fra det, Tøjerne viser, hvis vi vil danne os et Skøn om Redskabets Beskaffenhed. Til alt Held har vi de saakaldte Rundvævninger, som besidder ganske specielle og meget oplysende Træk, at holde os til. Der foreligger indtil nu 6 Stykker af denne Art, som er velbevarede nok til at benyttes i Studiet. Et Eksem-

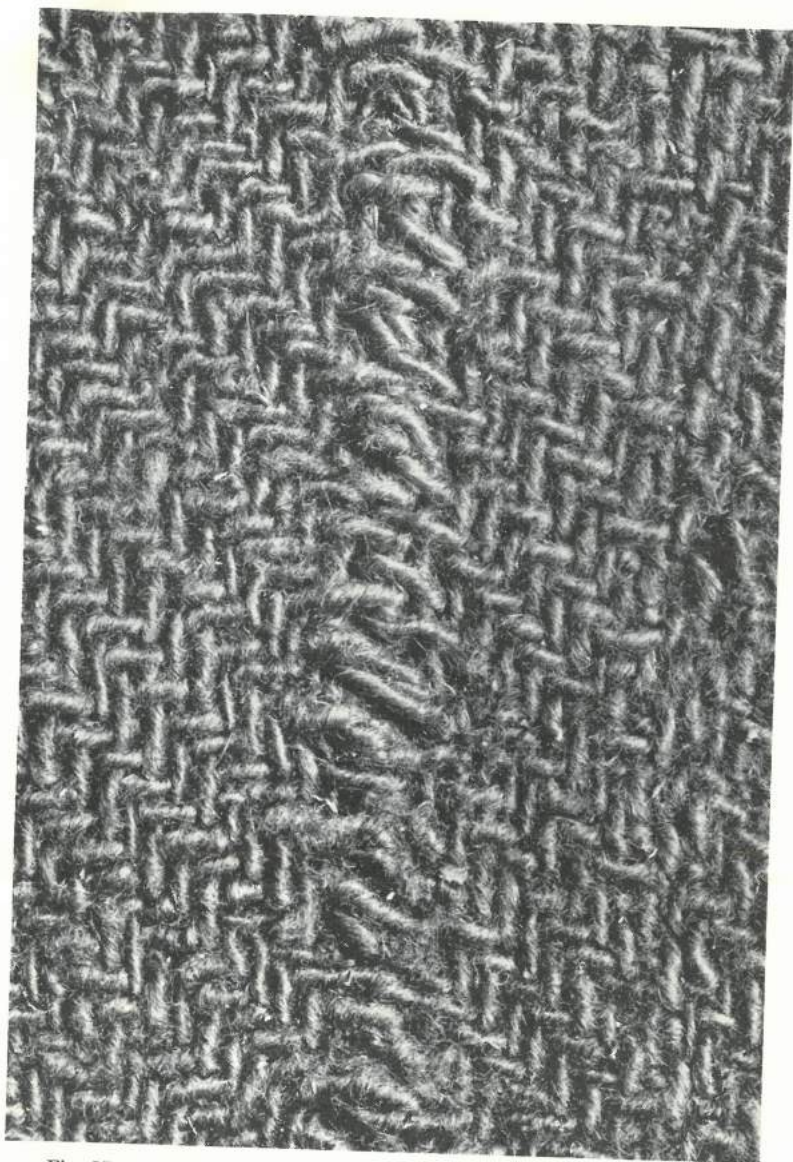

Fig. 57. Detaille der viser Samlingen af Huldremosekjolen, Fig. 10, 2:1.

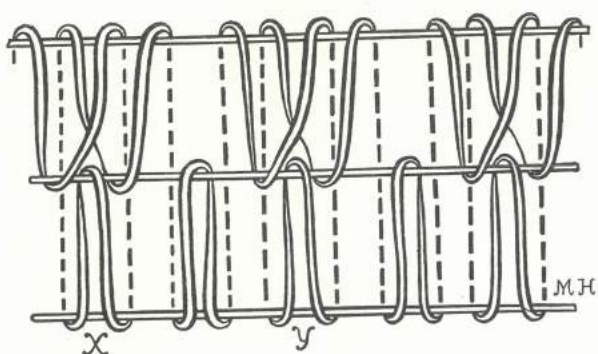

Fig. 58. Kædestilling i Rundvævning fra Huldremose, Fig. 57.

plar stammer fra Huldremose; for et andet er Findestedet ukendt. Et tredje er fra Borremose, og Ræbild Skovmose har ogsaa ydet et Stykke. Endelig foreligger fra Thorsbjerg Mose Fragmenter fra to forskellige Rundvævninger, som aabenbart har været Genstand for en Deling, idet Nationalmuseet ejer tilsvarende Stykker, kommet hertil fra Kong Frederik d. VII's Samling, medens de øvrige nu findes paa Gottorp Slots Museum (Fig. 61-62).

Størst, og mindst beskadiget, er dog Hældragten fra Huldremose, Fig. 10 og 57. Undersøger man denne nøjere, vil man finde, at der efter Højden ligger en fin, næsten umærkelig Linie, der kun

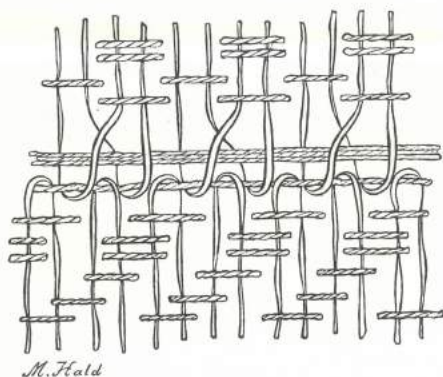

Fig. 59. Analyse af »Laasen«, der samler Tværgrensene paa et Tøjstykke fra Borremose (S. 33).

Fig. 60. Rundvæv, her med tre Bomme, samme Princip som de danske Jernalder-væve. Hama, Syrien 1961. M. Hald fot.

spores som en svag Afvigelse i Teksturen. I denne Linie indgaar fra begge Sider Kædeløkker, som samles af en gennemløbende Traad, altsaa drejer det sig om en Konstruktion, der lukker hele Anlægget sammen som en Laas. Det siger sig selv, at en saadan lukket Kæde, for at kunne bearbejdes til Vævning, maa hvile over to, eventuelt tre vandrette Stænger eller Bomme; og Væve indrettet for Fremstilling af saadanne Rundvævninger findes ogsaa og kan endnu i Dag ses paa enkelte Steder, hvor primitivt Vævehaandværk er i Live. Fig. 60 viser saaledes en trebommet Væv, som jeg i 1961 saa anvendt i Hama i Syrien til Fremstilling af Sække af Bomuldsgarn. Indlysende er det ogsaa, at man ud

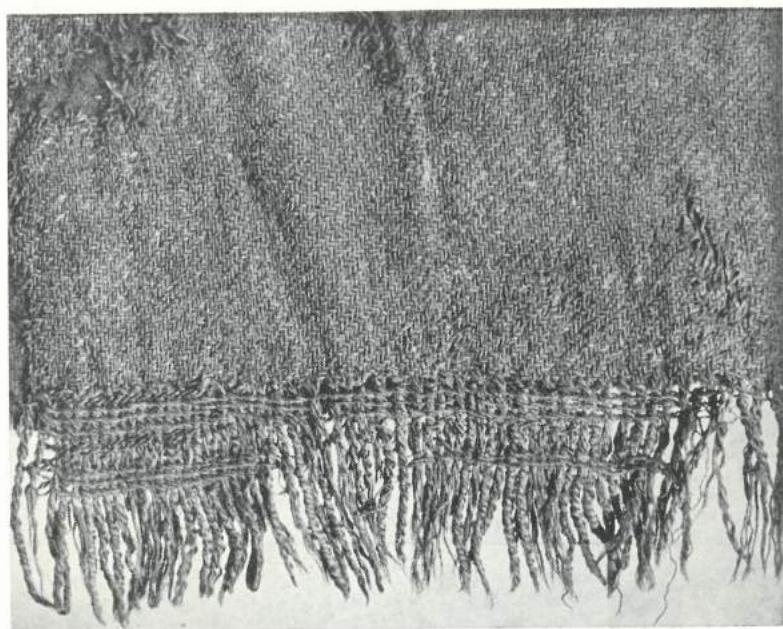

Fig. 61. Thorsbjerg Mose. Detail af Tøjstykke med Frynser og brikvævet Bort.
Tilhører Museet paa Gottorp Slot. M. Hald fot.

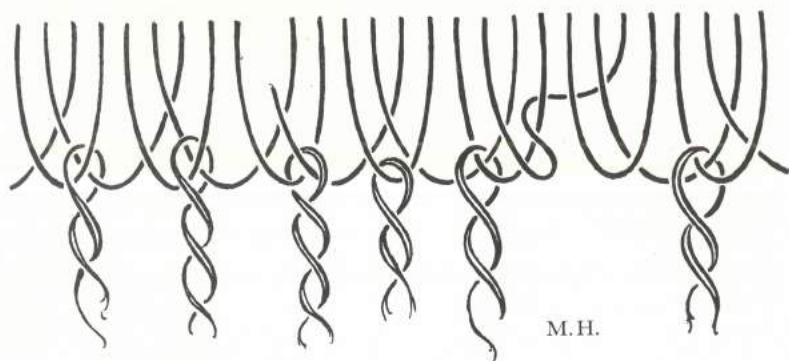

Fig. 62. Analyse til Kanten paa Tøjstykket, Fig. 61.

af denne Rundvævning eller Cylindervævning kan faa et firkantet Tøjstykke ved at uddrage Samlingstraaden. Se Fig. 58. Produktet byder altsaa paa to Brugsmuligheder, a) den primære: at bevare »Laasen«, saa Tøjstykket forbliver lukket, b) den

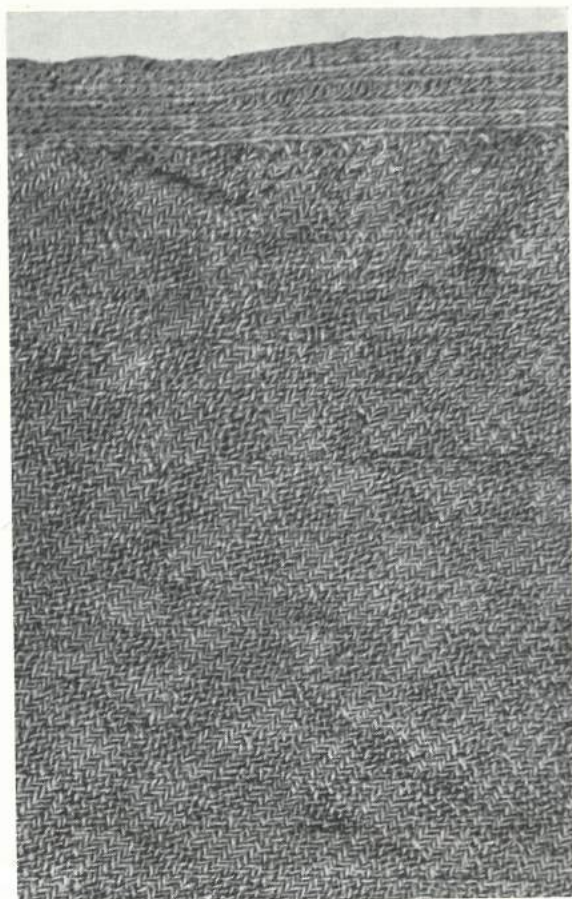

Fig. 63. Detail af Tæppe fra Mose ved Vejen.
Tilhører Museet paa Koldinghus.

secundære: at folde Stoffet ud, saa det udgør et firkantet Stykke med alle fire Rande intakte. At man i Oldtiden har valgt mellem disse Muligheder under Hensyn til den Anvendelse, man ønskede at gøre af Vævningen, turde være sikkert. Man har naturligvis ogsaa kunnet benytte Tøjet i den lukkede Tilstand først, og senere – overfor eventuelle nye Krav – drage Samlingstraaden ud, hvorimod det omvendte ikke lod sig gøre.

Fig. 64. Græsk Vase fra ca. 500 f.Kr. To Kvinder arbejder sammen ved Vægtvæv. Tre vejer Ulden af. Efter Bull. of Metropol. Mus. 1931.

Det paapegede Forhold er af ikke ringe Interesse for Dragtforskningen; se S. 18. Angaaende Kædelægningen er iøvrigt at bemærke, at der undertiden er trendet med Garn fra eet Nøgle, undertiden fra to. Det sidste er dog foreløbig kun iagttaget ved et Fragment fra Ræbild Skovmose og ved to Vævninger fra Thorsbjerg Mose, Fig. 61-62.

VÆGTVÆV. Imidlertid har ogsaa en anden Væv spillet en Rolle i vor Oldtidsvævning, nemlig den oprette Vægtvæv, som bestaar af et Par svære foroven kløftede Stolper, hvori en Tværbom hviler. Fra Bommen hænger Kædetraadene ned, undertiden ordnede over en Snor, undertiden indvævet i en Bort eller Baandvævning, som fastgøres langs Bommen og giver et solidt Grundlag for hele Anlægget. Nedentil betynges Kæden med Vægte af Sten, Ler el. lign.

Saadanne Vægte er ofte fremdraget i danske Fund fra Romersk Tid, men kendes foreløbig ikke fra tidligere Perioder her i Landet. Derimod forekommer Baandvævninger som bærende Led for Stofvævninger hyppigt fra Ældre Bronzealder, hvilket taler for, at Vægtvæven dog var den Tids Væv.

I de rundvævede mosefundne Tøjer, som tilhører den Keltiske

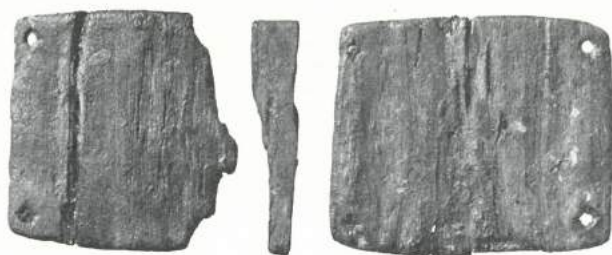

Fig. 65. Vævebrikker af Træ fra Dejbjerg Mose, dateret til Keltisk Tid.

Tid, forekommer Opsætningskanter ikke, hvilket er forstaaeligt, thi i Rundvævningen har de ingen naturlig Opgave. Tilsyneladende har Vægtvæven været komplet fortrængt i den Keltiske Tid for atter at vinde frem i Romersk Tid, muligvis dog ved Siden af Rundvæven – et Punkt, som endnu er uklart.

Om KIPEREN, hvis første Ytring er iagttaget gennem et Fund fra Haastrup paa Fyn, dateret til den Yngre Bronzealder, er kommet hertil sammen med Rundvæven, vides ikke, men det turde være sandsynligt, thi paafaldende er det, at medens Toskaftvævningen er eneherkende i Bronzealderen sammen med Vægtvæven, bliver Kiperen afgjort dominerende i den efterfølgende Tid, hvor Rundvæven indtager Førerstillingen. Toskaften ses kun i et ganske enkelt Tilfælde, men dukker atter op i den romerske Tid.

BRIKVÆVEN er en lille Baandvæv, der bestaar af en Samling tynde, almindeligvis firkantede Plader med et Hul ved hvert Hjørne. I Hullerne trækkes Kædetraade, og naar Vævningen skal begynde, stilles Pladerne paa Kant og bevæges i Planretningen. For hver Kvartdrejning dannes Fag, og en Islættraad skydes ind. Det er imidlertid begrænset, hvormange Brikker der kan manøvreres med, og det bliver sædvanligvis kun Baand, smallere Border, Snore, Frynser o.l., der fremstilles.

Brikvævningen optræder ikke altid isoleret. Tværtimod har

Fig. 66. Analyse til brikvævet Sidekant paa Tæppet fra Vejen Mose, Fig. 63.

den spillet en betydelig Rolle som Led i det almindelige Stofvæveri, og det synes næsten, som om den i Oldtiden har haft sin største Betydning paa dette Felt. Det er som Opsætningskant eller Begyndelseskant, d.v.s. som bærende Led for hele Kædeanlægget til et større Tøjstykke, den først og fremmest har haft Funktion, men der findes ogsaa talrige Eksempler paa, at Brikvævninger har været føjet ind paa et Tøjstykkets Langsider, ligesom ogsaa den afsluttende Kant kan være lukket med en Brikbort, idet Kædeenderne er lagt ind som Islæt i Brikningen. Efter samme Princip kan en Brikbort anbringes paa en hvilken som helst Stofgrænse med udtrædende Traadspidser, og i en af de ovenfor nævnte Rundvævninger fra Thorsbjerg har vi netop et Eksempel paa en saadan secundær Anvendelse. Konstruktiv Betydning har Metoden ikke haft her, og Arrangementet tager kun Sigte paa den dekorative Virkning, Fig. 61. At der ligefrem har udviklet sig en vidt drevet Prydkunst i Kombinationen af Brikning og Stofvævning, fremgaar f.Eks. af et Fragment hørende til et Gravfund fra Donbæk (3. Aarh. e.Kr.F.); thi her

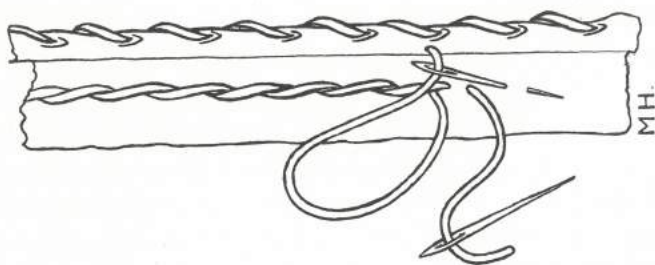

Fig. 67. Kastesting og snoede Forsting over Kant paa et Skindslag fra Huldremose (C 3471).

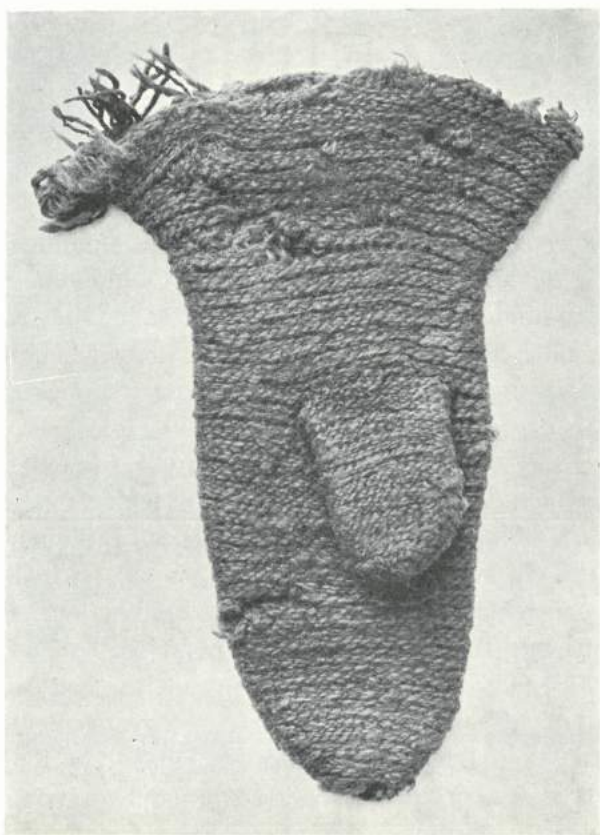

Fig. 68. Naalebundet Vante fra Åsle Mose.
Statens Hist. Mus., Stockholm.

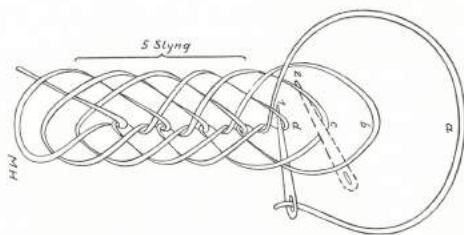

Fig. 69. Diagram af Traadføringen i Åslevanten.

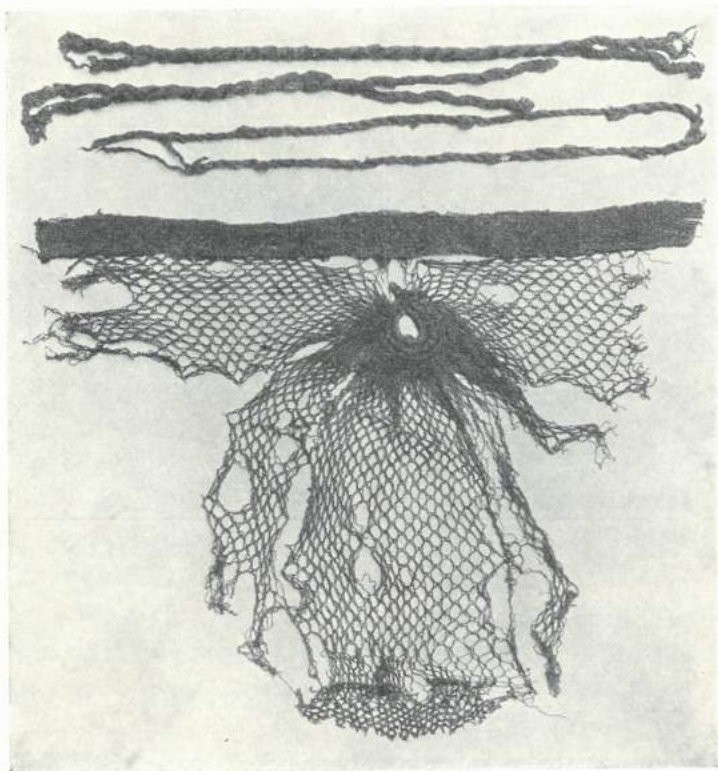

Fig. 70. Fragment af spranget Haarnet (u. Nr.), formentlig fra Haraldskær
Mose. ca. $\frac{1}{3}$.

ses, at der har været vævet med 150–160 Plader. Et tydeligt Vidnesbyrd om Stoffets Finhed giver Traadtallet, som er mindst 600 paa en Bredde paa ca. 8 cm. De ældste Brikker, der er fundet i Danmark, hører til det berømte Vognfund fra Deibjerg Mose, som dateres til Keltisk Tid, Fig. 65.

SYNING. Som allerede omtalt ovenfor er det for de mosefundne Dragtstykker af Skind, Syningen har spillet en Rolle, og det er de ganske primære Stingformer, som har haft størst Anvendelse, nemlig: Kastesting, Førsting og Sømmesting. Dog forekommer ogsaa mere indviklede Syninger, og som et Exempel paa særlig

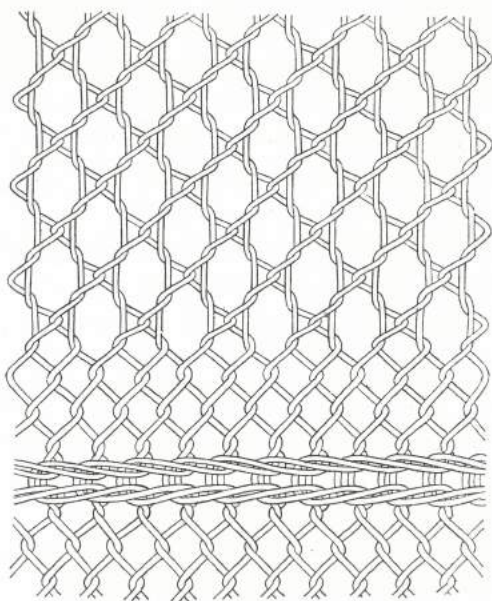

Fig. 71. Analyse af det sprangede Netværk fra Haraldskær Mose, Fig. 70 jfr. Omslaget.

smuk Forarbejdning kan nævnes et af Skindslagene fra Huldremose, just dette, hvori en Kam fandtes indlagt. Her er baade Kantninger og nogle af de samlende Sømme oversyet paa en endog ret kompliceret Maade, hvilket belyses ved Diagrammet, Fig. 67.

En Vante fundet i Åsle Mose i Vestergötland, maa nævnes, fordi den er et unikt Stykke og viser en særlig interessant Syningsart, kaldet *Naalebinding*. Teknikken, der bygger paa et maske- eller løkkedannende Princip, udføres med en stor, som Regel flad Naal og rummer ret gode Variationsmuligheder. Ved Fig. 69 vises Maskeformen i Åslevanten.

SPRANG, SLYNG eller LINKNING kaldes en Fletteteknik, om hvis tidligste Anvendelse her i Landet de danske Oldfund har ydet gode Vidnesbyrd, nemlig fire helt eller delvis bevarede Kvinde-

huer, hvoraf de to ældste, som forekom i Borum Eshøj og i en Høj i Skrydstrup, tilhører Ældre Bronzealders 2. Periode, d.v.s. 1400–1200 f. Kr., medens de andre er optaget sammen med Lig i Moser ved Arden og Haraldskær. Se Fig. 21 og Fig. 70. Antagelig er i hvert Fald det første fra Keltisk Jernalders tidligste Del.

Sprangeteknikken har aabenbart været særlig egnet til Fremstilling af Hovedtøjer eller Haarnet, fordi den giver et elastisk, netagtigt Stof. Arbejdet, som kun fordrer meget beskedne Redskaber, udføres paa et Sæt parallelt opspændte Traade. Islæt benyttes ikke, hvilket betegner en afgørende Forskel fra Vævning. Drejer det sig om at flette længere eller bredere Stykker, benyttes sædvanligvis en Ramme og nogle Pinde, men til smalle Produkter som Baand og Borter, behøves kun de Hjælpemidler, som er til Raadighed i ethvert Hus, ja, i Virkeligheden er det ganske let at arbejde paa fri Traade, blot disse kan bindes til et fast Punkt.

Ved Skemaerne, Fig. 72, vises Principet for Opsætningen af et større Arbejde som lægges fast ved begge Tværgrenser. To Stænger indføres saaledes, at Traadene deles regelmæssigt i to Lag, skiftevis een Traad frem og een tilbage, hvilket vil sige, at der dannes et »Fag« i Trenden, om man vil betjene sig af Udtryk laant fra Væveterminologien.

Arbejdet foregaar fra højre Side mod venstre. Traadene tages op med Fingrene og sammenslynges sidevis, idet de bageste Traade kommer frem og de forreste falder tilbage. I det nye Fag indskydes for hver Tur to Stænger, hvoraf den ene skubbes op til øverste Tværgænse, medens den anden presses ned mod nederste Grænse. Produktet opbygges følgelig som to symmetriske Halvdele, og efter sidste Flettetur trækkes en Traad gennem Faget for at hindre Slyngene i at glide tilbage, men Stillingen kan ogsaa sikres med en tværgående Maskerække, dannet med en Hæklenaal eller lignende Redskab.

Fig. 72 illustrerer kun Grundtypen, den enkleste Form for Slyngene, men der kan ved forskellige Greb opnaas Variationer, som giver Mulighed for rige Mønsterdannelser. Huerne fra

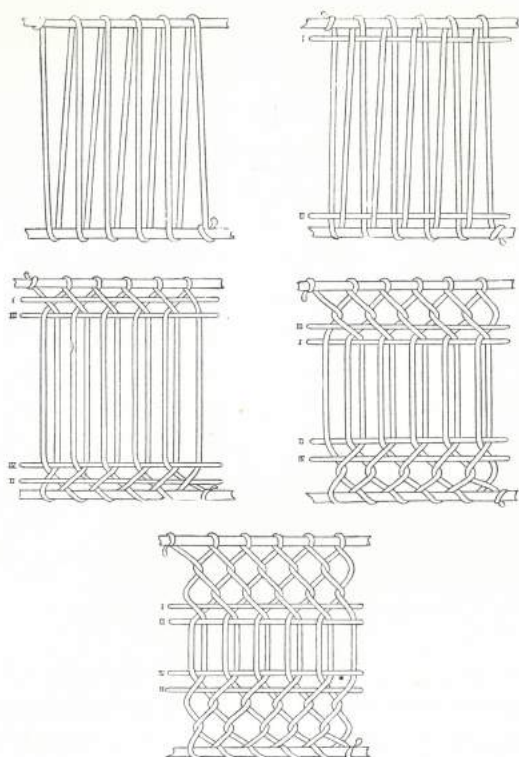

Fig. 72. Diagrammer, der viser Sprangarbejdet's første Stadier.

Skrydstrup og Arden er Eksempler paa en Type, der kunde kaldes for »Ret og Vrang«, Fig 22. For Haraldskær Huens Vedkommende vilde Betegnelsen »gennembrudt Netværk« være anvendelig, Fig. 71, medens Borum Eshøj Nettet er karakteristisk ved »dobbelte Slyngninger« eller »Dobbelslag«.

Alle nævnte Former kan kombineres og ny Virkninger opnaas, og ved Anvendelse af Grundslaget og Garn i forskellige Farver kan man faa Mønstre med Pletter, Kiler, Skraastriber og Striber paa langs og paa tværs. Se Fig. 73.

Farvevirkning er imidlertid ikke paavist i vore Sprangearbejder fra Oldtiden, hvilket vel beror paa den sparsomme Anvendelse af Farveeffekter ved Tidens Textiler i det hele taget. Der-

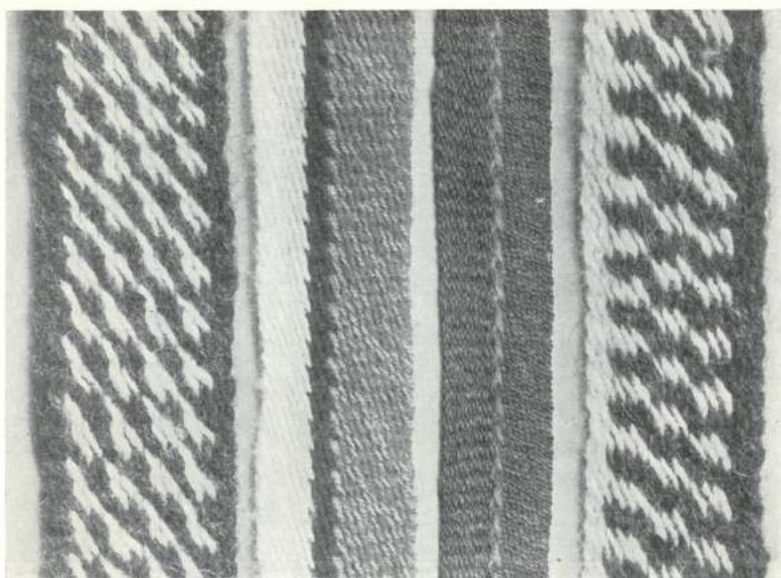

Fig. 73. Sprangede Baand med Mønstre i Farvevirkning, udført uden Redskab.
(Forfatterens Forsøg).

imod kendes Mønsterdannelse ved Farvernes Hjælp i de beskedne Produkter, som Folkekunsten har overleveret Nutiden, og hvoraf enkelte Eksemplarer er havnet paa Museer.

Sprangearbejdet kunde nemlig endnu i vort Aarhundrede findes som Hosebaandsfletning; og de sidste Udøvere, som vides at have lært Kunsten ved Overlevering her i Landet, var et Par gamle Kvinder i Jylland, hvoraf den ene levede i Rold Skov. Hun lagde sine Traade op mellem en Stok bundet til en Stoleryg og et Dørhaandtag. At ordne Garnet saaledes kaldte hun »at strinte« det, medens selve Flettearbejdet kaldtes for »Linkning«. Betegnelserne Linkning og Sling synes at være de gamle danske Navne paa Teknikken, medens man i Skaane kaldte de sprangede Baand for »spedaband« eller »pinnband«. De skaanske Kvinder spændte deres Kæde op mellem et Par Stolerygge, og Arbejdets Gang svarede ifølge Beskrivelserne ret nøje til den fra Jylland optegnede. Sammenlign Fig. 73.

Men Sprangearbejdet har ogsaa haft sine Udøvere blandt

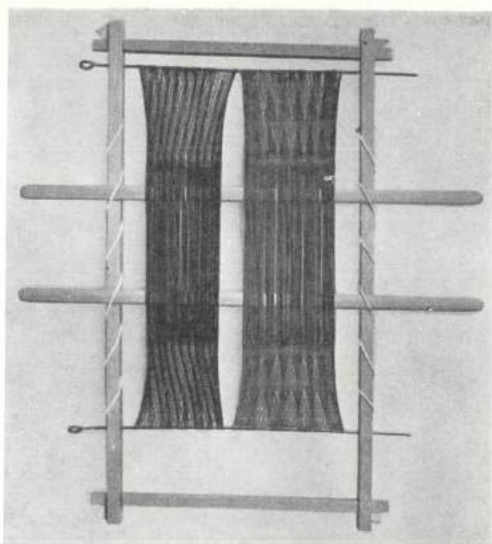

Fig. 74. Sprangeramme med to forskellige Prover på »gennembrudt« Sprang. (Forfatterens Forsøg).

Overklassens Kvinder eller er maaske blevet udført for Overklassens Behov af Fagfolk.

Til den rigeste Blomstring og det hidtil kendte største samlede Opbud af tekniske Variationer har dog Sprangearbejder fra arkæologiske Fund i Ægypten givet os Kendskab.

Talrige Museer har sikret sig en Repræsentation af dette Materiale, som absolut er i Topklassen, og hvoraf en stor Part netop er Hovedtøjer, men desværre har ukyndig Optagning ofte forringet Dateringsbetingelserne. Fundene opfattes i Regelen som koptiske, d.v.s. fra de kristne Kopteres Tid, og skønmæssigt tør de ægyptiske Sprangearbejder nok anslaaes til at være halvandet til to Tusinde Aar yngre end de ældste danske Kvindehuer. Naar der endnu kan findes sprangede Produkter fra Berberne, og naar der til en Beduinkvindedragt fra Nordafrika (nu i Museum voor de Tropen i Amsterdam) hører et spranget Hovedtørklæde, er det nærliggende heri at se Reminissencer fra den ægyptiske Gruppe Oldtidsarbejder og et Tegn paa stor Livs-

Fig. 75. Kvinde med Fletteramme. Græsk Vasebillede (e. Baumeister).

kraft i den gamle, fordringsløse Teknik. At den maa have imødekommet et Behov, tør man vel tillige slutte efter dens store Udbredelse i geografisk Henseende; thi dens Forekomst er foreløbig paavist i samtlige Verdensdele, Australien undtaget.

De danske Oldtidsdragter har vist os, at vore nordiske Forfædre ikke har været en kulturløs Hob, der beskyttede sig mod Vejrliget i hvad som helst, men et Folk med en smuk Tekstil-kunst og Sans for god Paaklædning. Men vigtigere er det maa-ske, at Fundene oplyser, at Tekstiltekniker, som endnu var i Live i vore Bedsteforældres Tid: Sprang, Brikvævning, Naalebinding o.l., var kendt i Danmarks Oldtid. De skænker os et Vidnesbyrd om en Kontinuitet i Kultur, som det arkæologiske Materiale ellers ikke formaar at give. Det store Arbejde, som nordiske Forskere i de sidste Par Aartier har sat ind paa at undersøge de undertiden endog stærkt medtagne Textilrester, har ikke alene bragt Klarhed over Detailler, men tillige kastet Lys over Helheden i Kulturudviklingen, og heri ser jeg Hovedværdien af dette tilsyneladende specielle Forskningsomraade.

UDVALG AF LITTERATUR OM JERNALDEREN

- Sophus Müller: *Vor Oldtid* (1897).
- H. C. Broholm: *Danmarks Kulturforbindelser med Syden i Ældre Jernalder* (1960).
- H. C. Broholm og Margrethe Hald: *Danske Bronzealders Dragter*, Nord. Fortidsminder II (1935).
- H. C. Broholm og Margrethe Hald: *Skrydstrupfundet*, Nord. Fortidsminder III (1939).
- H. C. Broholm og Margrethe Hald: *Costumes of the Bronze Age* (1940).
- J. Brøndsted: *Danmarks Oldtid*, 2. Udg. III. (1960).
- Hjalmar Falk: *Altwestnordische Kleiderkunde* (1919).
- Gudmund Hatt: *Arktiske Skinddragter* (1914).
- G. Gircke: *Die Tracht der Germanen (I-II, 1922)*.
- Poul Nørlund: *Klædedragt i Oldtid og Middelalder*, Nordisk Kultur XV (1941).
- Margrethe Hald: *Olddanske Tekstiler* (1950).
- Margrethe Hald: *Olddanske Tekstiler*, Aarbøger f. Nord. Oldk. (1955).
- Hans Hahne: *Moorleichenfunde aus Niedersachsen* (1920).
- H. Handelmann u. Ad. Pansch: *Moorleichenfunde* (1873).
- J. Mestorf: *Moorleichen*, Kiel: 42. Bericht (1900).
- J. Mestorf: *Moorleichen*, Kiel: 44. Bericht (1907).
- H. Potratz: *Das Moorgewand von Reepsholt* (1943).
- Margrethe Hald: *Fodsko og Haandsko. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* (1953).
- C. Engelhardt: *Thorsbjerg Mosefund* (1863).
- Sophus Müller: *Det store Sølvkar fra Gundestrup Mose. N. F. I.*
- Ole Klindt-Jensen: *Gundestrupkedlen* (1961).
- Sophus Müller: *Juellingefundet. N. F. II.*
- H. Norling Christensen: *Jernaldergravpladsen fra Himlingeje. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* (1951).
- Tacitus *Germania*, overs. af H. H. Lefolii (1901-02).
- E. Petersen og A. v. Domazewski: *Die Marcus Säule* (1896).
- Frohner: *Die Trajansaüle* (1872-74).
- K. Schumacher: *Germanendarstellungen* (1935).
- Ernst v. Rackow: *Das Beduinenkostüm in Tripolitanien*, Baessler-Archiv (1943).
- P. Jacobsthal: *Greek Pins* (1956).
- Dietrich v. Bothmer: *Amazonen in Greek Art* (1957).
- Vagn Håger Poulsen: *Der strenge Stil*, Acta Arch. VIII (1937). Se S. 26 og S. 41 om Bronzespejlet.
- A. Furtwängler og K. Reichhold: *Griechische Vasenmalerei* (1904-1910).
- J. L. Heiberg: *Attiske Gravmæler* (1895).
- K. Friis Johansen: *De attiske Gravrelieffer fra den klassiske Tid*. Københavns Universitets Festskrift (1949).
- Holger Arbman och Elisabeth Strömberg: *Åslevanten. Fataburen*, Stockholm 1934.
- For mundtlige Oplysninger vedrørende forskellige Problemer takker jeg Museums-assistenterne Rita Bolland og Liesbeth Volders, Direktør, Dr. C. Nooteboom, Dr. A. van der Leeden. - Dr. H. C. Broholm takker jeg for forskellige Oplysninger, for Hjælp ved Bogens Opsætning og for Bistand med Læsning af Korrekturen.

SEMINARIET FOR KUNST OG HÅNDVÆRK

3440694151

ANSKE HUSF